

SADRŽAJ

UVOD

Razlozi za provođenje ankete, svrha i cilj izvještaja

Nasilje nad ženama

Program „Romkinje za život bez nasilja“

METODOLOGIJA

Ključni izazovi i strategija

PAR metodologija

Uzorak

Upitnik

Provođenje ankete o nasilju u porodici nad Romkinjama u BiH

SAŽETAK IZVJEŠTAJA

OPŠTI PODACI O ISPITANICAMA

Godine ispitanica

Nivo obrazovanja

Nivo zaposlenosti

Zdravstveno osiguranje

Bračni status

Godine u kojima se udaju

Razlozi za udaju

Plaćena udaja

STAVOVI O NASILJU

Stav o verbalnom i agresivnom ponašanju člana porodice prema ženi

Stav o prijetećem ponašanju člana porodice prema ženi

Stav o seksualnom nasilju

Stav o fizičkom nasilju

Stav o ekonomskom nasilju nad ženama

Stav o slobodi kretanja

EKONOMSKO NASILJE

PSIHOLOŠKO NASILJE

FIZIČKO NASILJE

NASILJE U TRUDNOĆI

SEKSUALNO NASILJE

ODNOS INSTITUCIJA

Policija

Zdravstvene institucije

Centar za socijalni rad

Sud i tužilaštvo

Nevladine organizacije

PREPORUKE

ANEKS

- Spisak Romskih nevladinih organizacija koje su učestvovalе u provođenju ankete i imena anketarki

IZVJEŠTAJ O NASILJU U PORODICI NAD ROMKINJAMA U BOSNI I HERCEGOVINI

UVOD

Razlozi za provođenje ankete, svrha i cilj izvještaja

Ustav Bosne i Hercegovine (BiH) je uskratio Romima kao najbrojnijoj nacionalnoj manjini u zemlji¹ na pristup brojnim pravima, uključujući kao što je pravo da obavljaju javne funkcije kao izabrani predstavnici vlasti, i isključio Rome iz formalnog procesa donošenja odluka u BiH.² Evropski romski centar (ERRC), nadgledajući položaj Roma u BiH, je istakao da su pripadnici ove nacionalne manjine, zbog statusa građana drugog reda, izloženi stalnim kršenjima njihovih građanskih i političkih, ekonomskih i socijalnih prava te prava na pristup državnim servisima.³ Samo 2-3% Roma je zaposleno u javnom sektoru u BiH⁴ a siromaštvo među Romima je 4 puta veće od nacionalnog prosijeka. Bez zaposlenja i bez ličnih dokumenata Romi imaju probleme u ostvarivanju najrazličitijih prava. Veći broj romske djece neredovno pohađa osnovnu školu, što značajno utiče na mali broj učenika koji nastavljaju srednjoškolsko ili univerzitetsko obrazovanje.⁵

Brojni su problemi sa kojima se suočava Romska nacionalna manjina. Međutim, Romkinje u BiH su u dvostruko težem položaju u odnosu na muškarce, izložene dvostrukoj diskriminaciji i to po osnovu svoje pripadnosti Romskoj nacionalnoj manjini i po osnovu spola odnosno roda. Najveći broj Romkinja nema formalno obrazovanje i obuke koje se traže na tržištu rada. Najveći broj Romkinja nisu formalno zaposlene već preživljavaju od skupljanja sekundarnih sirovina, rada na crno, ili preprodaje robe na ulici.⁶ Nedovoljno obrazovane i ekonomski ovisne Romkinje ne vide mogućnosti da prežive izvan svoje porodice i zajednice.

Nasilje nad ženama

Nasilje nad ženama u BiH, naročito nasilje u porodici, je duboko ukorijenjen i široko rasprostranjen društveni problem. Iza fasade civilizacije i modernog života, BiH je duboko tradicionalno i patrijarhalno društvo. Uobičajen je stav da bosanskohercegovačko društvo treba da se bavi „prioritetnijim“ pitanjima, kao što su tranzicija i posljedice rata, dok su prava žena da žive bez nasilja ili diskriminacije od drugorazrednog značaja. BiH društvo ne podržava i nema razumjevanja za žene žrtve nasilja. Od žena se očekuje da ne govore o nasilju sa kojim se suočavaju jer je to ionako „njihova sramota i neuspjeh.“ Smatra se da su žene odgovorne za održavanje porodice koja je „stub društva,“ te da treba trpiti bračne „probleme“ i ostati u braku sve zbog djece.

BiH je usvojila važne zakone kao i politike koje regulišu rodnu ravnopravnost, i zabranjuju nasilje nad ženama i nasilje u porodici. Država je uspostavila mehanizme za promociju i zaštitu rodne ravnopravnosti na nivou BiH i entiteta. Međutim, postoje brojni problemi u primjeni ovih zakona i politika, te radu mehanizama. Tako Misija OSCEa u BiH izvještava da

1 Misija OSCE-a u BiH je procijenila da u BiH živi od 30-60.000 pripadnika Romske nacionalne manjine. Ministarstvo za ljudska prava BiH je provelo popis potreba pripadnika Romske nacionalne manjine, koji je obuhvatio oko 40.000 Roma u BiH. Neke Romske organizacije procijenjuju da popis nije bio dobro pripremljen niti proveden te da nije obuhvatio veliki broj osoba Romske nacionalne manjine koji se nalaze u stanju socijalne potrebe;

2 Nekoliko U.N. Komiteta za praćenje provođenja konvencija o ljudskim pravima, uključujući i Komitet za eliminaciju rasne diskriminacije, kao i brojne međunarodne organizacije, uključujući i Vijeće Evrope, kao i Evropski sud za ljudska prava su istakli da Član IV i V Ustava BiH ograničava pravo da budu brani u Dom naroda i tročlano Predsjedništvo BiH svima koji ne pripadaju jednom od tri konstitutivna naroda;

3 Neustavni: Lišavanje prava Roma u post-genocidnoj Bosni i Hercegovini (The Non-Constituents: Rights Deprivation of Roma in Post-genocide Bosnia and Herzegovina), Evropski romski centar (The European Roma Rights Center (ERRC)); Izvještaj ERRC, 4 juni 2004;

4 Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH: Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, Sarajevo 2009.;

5 Izvještaj ERRC, 4 juni 2004 te Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite iz 2009;

6 Institut otvoreno društvo, Mreža ženskih programa: Zaposlenost Romkinja u BiH, Informativni dokument, 2006;

„iako su već tri godine na snazi, očigledno je da se zakoni o zaštiti (od nasilja u porodici) gotovo nikako ne primjenjuju.“⁷ Ministarstvo sigurnosti BiH izvještava da porodično nasilje predstavlja 45,92% od svih slučajeva napada na tjelesni integritet u 2006. godini te 49,12% u 2007. godini. Da je situacija veoma ozbiljna izvještavaju i nevladine organizacije (NVO) koje procjenjuju da je samo 5% od svih djela nasilja nad ženama prijavljeno.⁸ Veliki broj sudova u FBiH nije zaprimio nijedan zahtjev za izricanje zaštitnih mjera koje su predviđene zakonima, a većina prekršajnih odjela osnovnih sudova u RS je zaprimila prekršajne prijave o nasilju u porodici, bez zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera.⁹

Država nema pouzdane statistike niti istraživanja o problemu nasilja nad ženama ili nasilja u porodici. Također, nema sveobuhvatnih studija niti posebnih statistika o nasilju, ili nasilju u porodici nad Romkinjama. Ipak, 2003. godine je na području Zenice provedena studija koja je pokazala da se značajno veći broj Romkinja suočava sa nasiljem u porodici u odnosu na ne-Romkinje. Prema ovoj studiji 33% Romkinja izjavilo da ih je partner dugotrajno i višestruko zlostavljao u odnosu na 24% ne-Romkinja. Studija je pokazala postojanje višestruke diskriminacije nad Romkinjama po osnovu njihovog društvenog položaja, spola i roda, rase, itd. te postojanje višestrukog oblika nasilja nad Romkinjama jer su žene, pripadnice manjinske grupe i jer su marginalizovane od strane državnih institucija.¹⁰

Romkinje su naročito ugrožene zbog široko rasprostranjene predrasude da je nasilje nad ženama dio romske kulture što utiče i na rad državnih institucija koje ovo pitanje zanemaruju i ne obezbjeđuju odgovarajuću pomoć i podršku Romkinjama koje su preživjele nasilje. Država je propustila da uspostavi adekvatno okruženje i sistem podrške i pomoći za žene koje su preživjele nasilje, naročito nasilje u porodici, koji će ohrabriti i osnažiti žene da razumiju i traže svoja prava na život bez nasilja kroz postojeće institucije i zakone.

Dodatan problem za Romkinje je i mali broj organizacija koje se bave pravima Romkinja, a naročito pravima Romkinja na život bez nasilja i diskriminacije. Također, nema systemske saradnje niti razmjene iskustava, znanja i kapaciteta između Romskih organizacija, Romkinja liderica u zajednici i ženskih organizacija koje već dugi niz godina pružaju pomoć i servise ženama, te zagovaraju bolju zakonsku i praktičnu zaštitu žena od nasilja. Romkinje liderice i njihove organizacije nisu adekvatno uključene niti su njihovi stavovi poštovani kod izrade zakona i politika naročito kada govorimo o politikama rodne ravnopravnosti ili politika za borbu protiv nasilja nad ženama.

Program „Romkinje za život bez nasilja“

„Romkinje za život bez nasilja“ je sveobuhvatan program uspostavljen sa ciljem osnaživanja Romkinja i romskih zajednica u borbi protiv diskriminacije i nasilja nad ženama, naročito nasilja u porodici, te marginalizacije Romkinja i njihovih organizacija u procesima donošenja zakona i politika koje se tiču rodne ravnopravnosti i zaštite žena od nasilja.

Ovaj program ima nekoliko faza koje odgovaraju na uočene probleme u postojećem zakonodavstvu, politikama a naročito u praksi. Prva faza se sastoji od terenskog istraživanja pitanja nasilja u porodici nad ženama u Romskim zajednicama u cijeloj BiH putem provođenja specifične ankete. Provođenje ove ankete ima tri cilja:

7 Misija OSCE u BiH: Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, juli 2009;

8 Kuća ljudskih prava i Neformalna koalicija NVO: Izvještaj za Univerzalni periodični pregled Bosna i Hercegovina, septembar 2009;

9 OSCE: Nasilje u porodici – odgovor nadležnih institucija i zaštita žrtava u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, juli 2009;

10 Jennifer Erickson, Oregon Univerzitet, Refleksije na rad na terenu sa Romkinjama: rasa, klasa i feminizam u Bosni i Hercegovini (Reflections on fieldwork with Romani women: race, class and feminism in Bosnia and Herzegovina), 2003;

- da osnaži Romkinje liderice u zajednicama da same dizajniraju i vode terenska istraživanja;
- da pruži uvid u stepen nasilja u porodici nad ženama u Romskim zajednicama i uzrocima nasilja i
- da posluži kao osnova za izradu *Izveštaja o nasilju u porodici nad Romkinjama u BiH*

Izveštaj će biti korišten u nastavku aktivnosti u slijedećim fazama programa a naročito za zagovaranje uspostavljanja bolje saradnje između Romkinja liderica, njihovih organizacija i zajednica sa državnim institucijama koje se bave pitanjima nasilja nad ženama.

METODOLOGIJA

Ključni izazovi i strategija

Prava za sve i partnerska organizacija ICVA su se suočili sa nekoliko ključnih izazova kada su započeli sa projektom "*Romkinje za život bez nasilja,*" i to: kako ući u romske zajednice i provesti anketu o nasilju u porodici obzirom na zatvorenu prirodu ovih zajednica i porodica; kako prevazići manjak generalnog interesa unutar romskih zajednica za učešćem u još jednoj anketi ili istraživanju koji im neće odmah donijeti tako potrebnu pomoć; te manjak kapaciteta za rad na pitanjima nasilja nad Romkinjama među romskim NVOima.

Kako je ovo bio izazov za ove dvije organizacije tako je još veći izazov bio za Romkinje liderice i njihove organizacije. Treba pohvaliti spremnost ovih žena da uče i jačaju svoje relativno male i mlade organizacije. Sve su dale svoj maksimum da usvoje što više znanja kako bi u budućnosti mogle samostalno provoditi slične projekte i boriti se za svoja prava. Napomenule bi smo još i to da 2003. godine, kada je Medica Infoteka provela prvo istraživanje nasilja na Romkinjama na ovom području, nije postojala ni jedna Romka ženska nevladina organizacija. Bile su tu pojedine aktivistice koje su radile u Organizacijama čiji su lideri bili muškarci. Ove žene su i pored jako teške situacije u kojoj se nalaze skupile dovoljno snage da se organizuju i krenu u borbu za svoja prava što svakako treba cijeniti. Pored njihove velike želje, volje i truda da urade posao što bolje dolazilo je do određenih problema i poteškoća u realizaciji.

Prije provođenja ankete jedna od naših najvećih bojazni je bila da li će anketarke biti u mogućnosti ispoštovati sva dogovorena pravila. Ranije smo napomenuli da je jedan od problema bio ulazak u romske zajednice i pristanak porodica a i samih žena na anketiranje. Taj problem smo riješile tako što su anketu provodile Romkinje liderice koje već imaju povjerenje u zajednici u kojoj rade. Iz ovog je proizašao drugi problem. Neke od liderica su imale drugačije iskustvo iz prethodnog istraživanja, potreba romskih zajednica, koje su podrazumjevale anketiranje cijele zajednice uključujući i osobe koje dobro poznaju. Pa im je zbog toga bilo teško u potpunosti se pridržavati pravila ovakve vrste istraživanja.

PAR metodologija

Kako bi se odgovorilo na ove izazove ovaj projekt je od samog početka koristio metodologiju Učesničkog i akciji orijentiranog istraživanja – PAR (Participatory Action oriented Research) koji podrazumijeva aktivno učešće korisnika, u ovom slučaju Romkinja liderica, u oblikovanju svih faza ovog procesa. Vjerujemo da je ovakav pristup od velikog značaja jer su znanja i iskustva Romkinja u potpunosti zanemarena od strane BiH društva.

Tim od 12 Romkinja liderica je od samog početka aktivno učestvovao u: definiranju lokacija i uzorka na kojem je anketa provedena, izradi upitnika i Smjernica za vođenje intervjua o nasilju u porodici, provođenje same ankete putem intervjua sa ispitanicama, i nakon toga u izradu ovog *Izveštaja o nasilju u porodici nad Romkinjama u BiH* koji predstavlja rezultate

ankete i koji će nadalje poslužiti kao ključno sredstvo za zagovaranje bolje zaštite Romkinja od nasilja u porodici.

PAR metodologija je imala dva cilja: prvi, da podigne kapacitete i osnaži Romkinje liderice da planiraju, pripreme i provedu terensku anketu, i drugi, da pruži uvid u stepen nasilja u porodici nad Romkinjama.

Metodologija uključuje nekoliko ključnih elemenata:

Uspostavljanje tima Romkinja liderica – tokom pripremne faze Prava za sve su imali nekoliko sastanaka i konsultacija sa različitim Romskim NVOima i lidericama. Tokom ove faze identificirano je 12 Romkinja liderica koje imaju prethodno iskustvo u radu na ženskim ljudskim pravima, radu u zajednicama ili u aktivnostima Romskih NVOa, a koje su željele da prošire svoja znanja o terenskom istraživanju kao i da se u budućnosti sistemski bave pitanjima nasilja nad Romkinjama. Podizanje znanja ovog tima Romkinja liderica je imao dvije jednako važne komponente:

- prva komponenta je bila radionica fokusirana na izgradnju vještina potrebnih za provođenje terenske ankete o nasilju u porodici, baziranu na principima ženskih ljudskih prava. Osim toga, radionica je poslužila i za detaljno kreiranje anketnog upitnika; i
- druga komponenta je obuhvatila provođenje ankete na terenu uz mentorsku i ekspertnu podršku projektnih partnera, redovne sastanke tima Romkinja liderica (anketarki) kao i sastanke šire NVO mreže koja je uspostavljena u okviru ovog projekta;

Vjerujemo da je ovakav pristup ključan za uspjeh svakog projekta koji cilja na podizanje kapaciteta neke grupe. Primjena znanja stečenih na radionici u terenskom radu te mentorska podrška se pokazala kao najbolji mogući model stjecanja znanja što doprinosi održivosti vještina i programa nakon završetka nekog projektnog ciklusa.

Uspostavljanje NVO mreže – U okviru ovog projekta je uspostavljena NVO mreža kao mehanizam podrške radu tima Romkinja liderica, naročito tokom faze provođenja terenske ankete i izrade ovog Izvještaja te kao mehanizam razmjene znanja i iskustava između članica mreže.

NVO mreža je sastavljena od 25 vodećih ženskih NVOa i Romskih (ženskih) NVOa. Tokom redovnih sastanaka članice mreže su diskutovale iskustva tima Romskih liderica u provođenju terenskog istraživanja te davale praktične savjete koje proizlaze iz njihovih iskustava sa sličnim istraživanjima. Dodatno, članice mreže su svojim komentarima i sugestijama doprinijele izradi ovog Izvještaja.

Uzorak

Uzorak za terensku anketu – stratifikacija prema godinama i lokaciji

Ova anketa je provedena na uzorku od 609 Romkinja. Intervjui, koji su bazirani na istom prethodno pripremljenom upitniku, su provedeni individualno sa svakom ispitanicom u njenom domaćinstvu tamo gdje je privatnost i sigurnost osigurana, ili u prostorijama NVOa. Anketarke su slijedile prethodno usaglašene Smjernice za vođenje intervjua o nasilju u porodici koji je zasnovan na principu poštovanja ličnosti i dostojanstva svake ispitanice, i koji je osiguravao jedinstven pristup provođenju ove terenske ankete.

Tokom provođenja ankete bilo je važno osigurati sigurnost i dostojanstvo svih učesnica, ispitanica i anketarki. Svakoj ispitanici je garantovana tajnost podataka a anketarke su prije

svakog intervjuja objasnile ispitanici da niti jedan lični podatak koji bi mogao otkriti njezin identitet, neće biti bilježen niti prosljeđen bilo kojem državnom organu ili članu njezine porodice; članice tima su kao generalan princip u vođenju intervjuja usvojile pristup neosuđivanja žrtve nasilja i stavova ispitanice, te vođenja intervjuja bez uticanja na odgovore ispitanice; anketarke su u slučaju da ispitanica zatraži pomoć od nasilja u porodici usvojile pristup pružanja osnovnih informacija o institucijama nadležnim za slučajeve nasilja u porodici, te kada slučaj nosi sa sobom sigurnosni rizik takav slučaj prosljede projektnim partnerima koji onda kontaktiraju nadležne institucije;

Princip provođenja ankete na terenu je podrazumijevao da anketarka kada uđe u romsku zajednicu, ulazi u svako drugo domaćinstvo. U slučaju da dobro zna ženu u konkretnom domaćinstvu, tada ide u slijedeće kako bi se izbjegla mogućnost uticanja na rezultate ankete.

Starosna stratifikacija

Uzorak u ovoj anketi podijeljen je prema starosti intervjuiranih Romkinja u slijedeće kategorije:

- i. kategorija/dob: 18 – 25 godine – broj ispitanica 101
- ii. kategorija/dob: 26 – 37 godina – broj ispitanica 216
- iii. kategorija/dob: 38 – 49 godina – broj ispitanica 181
- iv. kategorija/dob: 50 godina i više – broj ispitanica 111

Iz ovih podataka je jasno da broj ispitanica u svim starosnim kategorijama nije jednak niti balansiran. Za to postoje dva razloga. Prvi cilj ove ankete je da uvid u problem nasilja nad Romkinjama unutar partnerskih zajednica. Pretpostavile smo da je najveći broj ispitanica koje su u nekom od partnerskih odnosa upravo iz ii. i iii. kategorije, te smo povećale broj ispitanica u ovim kategorijama. Drugo, bilo je teško formirati relevantan uzorak za ovu anketu obzirom na nedostatak službenih statistika i na činjenicu da je posljednji službeni popis u BiH proveden 1991. godine, da nedostaju relevantne statistike o broju i položaju pripadnika Romske nacionalne manjine u BiH, a naročito specifičnih podataka o broju i položaju Romkinja.

Stratifikacija prema lokaciji odnosno području

Tim Romkinja liderica i projektni partneri su zajednički utvrdili lokacije odnosno Romske zajednice u kojima se provodila anketa. Dogovoreno je da se anketom pokriju najveće Romske zajednice te da se koliko je god to moguće pokriju zajednice i u gradu i na selu. Tim Romkinja liderica je pokrio i veći broj zajednica nego je to inicijalno bilo predloženo. Tako je ova anketa provedena u više od 20 Romskih zajednica koje gravitiraju gradovima: Sarajevo, Zenica, Kakanj, Visoko, Vitez, Tuzla, Srebrenica, Banja Luka, Ključ i Prnjavor.

Upitnik

Upitnik koji je korišten u ovoj anketi imao je 49 pitanja i bio podijeljen na tri dijela.

1. generalna i demografska pitanja
2. stavovi prema i iskustva ispitanica sa različitim formama nasilja u porodici
3. iskustva sa i povjerenje Romkinja ispitanica prema državnim institucijama nadležnim za pitanja nasilja u porodici.

Iako su anketarke na samom početku garantovale anonimnost i diskreciju, većina osoba koje su lično preživjele neki vid nasilja a samim tim i izgubile povjerenje, imaju barijeru priznati da se to njima dogodilo. U upitniku su stoga ponuđene dvije mogućnosti, da govori o svom ličnom iskustvu ili/i da govori o iskustvu žene koju lično poznaje. Druga mogućnost odgovora

je formulisana kako bi se što šire moglo sagledati kolika je pojavnost/zastupljenost nasilja nad Romkinjama u partnerskim odnosima.

Podaci iz ankete su redovno prikupljeni i analizirani od strane tima Romkinja liderica i projektnih partnera tokom cijelog trajanja ovog šestomjesečnog procesa.

Uključenost tima Romkinja liderica u sve faze ankete bilo je od ključnog značaja jer je omogućilo da anketa i upitnik uvažavaju mentalitet i običaje Romske zajednice i Romkinja uz istovremeno pridržavanje principa zaštite i poštovanja ženskih ljudskih prava.

Provođenje ankete o nasilju u porodici nad Romkinjama u BiH

Ova anketa je provedena putem upitnika i individualnih intervjua sa 609 Romkinja ispitanica. Anketu je proveo tim od 12 anketarki (Romkinja liderica) u više od 20 Romske zajednice u BiH, tokom šest mjeseci 2010. godine. Rezultati i analiza prikupljenih podataka iz ankete nalaze se u ovom izvještaju.

Metodologija korištena u ovoj anketi se pokazala kao efikasna i korisna i za podizanje znanja i kapaciteta tima liderica i njihovih NVOa, kao i za provođenje ankete o nasilju u porodici u bilo kojoj zatvoreno i tradicionalnoj zajednici kakve su Romske ali i mnoge druge u BiH. Ova metodologija može biti multiplicirana i korištena za prikupljanje podataka i analiziranje i drugih važnih pitanja za Romkinje i njihove zajednice.

SAŽETAK IZVJEŠTAJA

Opšti i demografski podaci

Anketa ukazuje na poražavajuće nizak stepen obrazovanja Romkinja. Više od polovina ispitanica ili nisu završile ili imaju samo osnovnu školu. Samo manji broj žena je završio srednju a zanemarljivo mali broj ima višu ili visoku školu. Ogromna većina ispitanica je nezaposlena ili radi „na crno.“ Romkinje su ekonomski ovisne o članovima porodice najčešće o mužu. Zbog tradicije, teških uslova života i nasilja koje trpe od najranije dobi, ili dogovora porodice Romkinje se rano udaju. U nekim regijama uočen je i visok procenat prodaje djevojaka za udaju. Romkinje koje su se udale na ovaj način nemaju drugog izbora nego da ostanu u braku jer ih njihova porodica zbog tradicije ili nemogućnosti vraćanja isplaćenog novca ne može i ne želi primiti nazad.

Stavovi o nasilju

Lični stavovi koji su oblikovani iskustvima i odgojem žena kao i tradicijom utiču na prepoznavanje nasilja sa kojim se žene suočavaju kao i kasnije reakcije ispitanica na pretrpljeno nasilje. Ohrabruje da najveći broj žena prepoznaje verbalno i agresivno ponašanje, prijeteće ponašanje člana porodice, prijatnje fizičkim nasiljem ili ubistvom, ili samo fizičko nasilje člana porodice kao nasilje u porodici. Prilično velik procenat žena ne zna ili ne smatra da je prisilni seksualni odnos nasilje. Velik broj žena ne zna ili ne smatra da su izložene nasilju ako im je ograničena sloboda raspolaganja novcem, izbora rada i načina kako će zarađivati ili sloboda kretanja. Ovakvi podaci su zabrinjavajući jer žene teško mogu definisati situaciju u kojoj se nalazi kao nasilje u porodici i zatražiti zaštitu.

Različiti oblici nasilja u porodici

Oko 20% Romkinja trpi neki vid ekonomskog nasilja u porodici, a nadalje, 36% izjavljuje da je izloženo vrijeđanju, ušutkivanju i omalovažavanju od strane muža. Ovakvi podaci zabrinjavaju jer se može pretpostaviti da bi podaci mogli biti i drastičniji imajući u vidu da

jedan broj ispitanica ne smatra ovakve vrste ponašanja nasiljem. Također, uzimajući u obzir nizak stepen obrazovanja i zaposlenja Romkinja postavlja se pitanje je koliko njih zaista ima slobodu odlučivanja kada bi se nalazio u mogućnosti izbora zaposlenja. Veliki broj ispitanica trpi ili lično poznaje ženu koja trpi fizičko nasilje. Zabrinjavajuće visok broj žena, njih 46,52% je izjavilo da ili lično poznaje ženu ili su same pretrpjele seksualno nasilje, dok u 37,44% slučajeva lično poznaju ženu koja je pretrpjela nasilje u toku trudnoće. U svim ovim slučajevima počinitelj nasilja muž ili partner, a u manjem broju to je neki drugi član porodice. Nasilje u porodici je sistematsko i traje kontinuirano godinama. Nasilju najčešće prisustvuju djeca što doprinosi ne samo tome da su djeca izložena traumama, nego da se nasilje kao uzorak ponašanja prenosi kroz generacije.

Policija

Veoma rijetko Romkinje se odlučuju pozivati policiju u slučajevima nasilja. Anketa je pokazala da je osnovni razlog za to u postupanju policije na prijavljene slučajeve nasilja u porodici. Policija ne dolazi uvijek po pozivu, ukoliko dođe veoma često se sve završava na razgovoru sa nasilnikom ili članovima porodice ili čak na terenu razmatra težinu nasilja i time se postavlja u ulogu arbitra što je protivno zakonu. Uznemirujuće je i to da su se neke od žena suočile i sa rasističkim izjavama policajaca koji nasilje u porodici u romskoj zajednici nazivaju „ciganskim poslom.“ Žene osjećaju stid i sramotu da javno govore o nasilju u kojem godinama žive. To jednim dijelom utiče i na razloge zašto se žene ne obraćaju institucijama, u ovom slučaju policiji.

Zdravstvene institucije

Veliki broj žena nije se obraćao zdravstvenim institucijama radi pretrpljenih povreda. Jedan broj žena nema zdravstveno osiguranje i ne očekuje pomoć, ali veoma često navode da im muž nije dozvolio da traže pomoć, ili ističu strah, neznanje, izolaciju i druge slične razloge. Ohrabruje da u anketi nema niti jedan zabilježen slučaj da je zdravstvena institucija odbila pružiti pomoć, iako i dalje visoki procenat od 61,84% ispitanica izjavljuje da im je pružena pomoć, ali da zdravstvena institucija nije pozvala policiju.

Centar za socijalni rad

Podaci pokazuju da se relativno mali broj žena obraća Centru za pomoć u slučajevima nasilja u porodici. Razlozi za ovo su iskustva ispitanica u slučajevima obraćanja Centru. Najveći broj žena koji se obraćao Centru je zapravo samo primljen na razgovor i nije im se drugačije pomoglo. Romkinje su u najvećem broju izjavile da se nisu obraćale Centru i zbog straha da će njihov nasilni muž saznati da govore o nasilju koje trpe te da će se nasilje ponoviti, osjećaja sramote ili bojazni da će izgubiti neko pravo koje ostvaruju preko Centra.

Sud i tužilaštvo

Nizak procenat Romkinja koje su se obraćale sudovima ili tužilaštvima u slučaju nasilja u porodici može se smatrati i očekivanim, imajući u vidu visok procenat Romkinja bez osnovnog obrazovanja ili pak zaposlenja. Romkinje ne znaju koja je uloga sudova u slučajevima nasilja u porodici jer nemaju nikakva znanja o zakonima. U najvećem broju slučajeva ispitanice navode kao jedini razlog za obraćanje sudovima pokretanje postupka za razvod braka. U samo nekoliko slučajeva nasilnici su osuđeni zbog počinjenog nasilja i to u slučaju silovanja, ili nanošenja izrazito teških i po život opasnih tjelesnih povreda. Kao dodatne razloge za neobraćanje sudu ili tužilaštvu Romkinje su navodile u najvećem broju slučajeva strah od nasilnika, zatim osjećaj sramote ili nedostatak finansijskih sredstava.

Nevladine organizacije

Najveći broj ispitanica nije se nikad obraćao nevladinim organizacijama (NVO) za pomoć i podršku u slučaju nasilja u porodici. Kao ključni razlog najveći broj žena izjavljuje da ne zna za NVOe, ko su i šta rade. Također, među razlozima opet u značajnoj mjeri preovladavaju stah i sramota. Ova anketa nije zabilježila niti jedan negativan slučaj ili negativne stavove prema NVOima u izjavama onih žena koje su se obraćale za pomoć NVOima.

REZULTATI PROVEDENE ANKETE

OPŠTI PODACI O ISPITANICAMA

Kada su u pitanju opšti podaci o ispitanicama anketa je obuhvatala slijedeće:

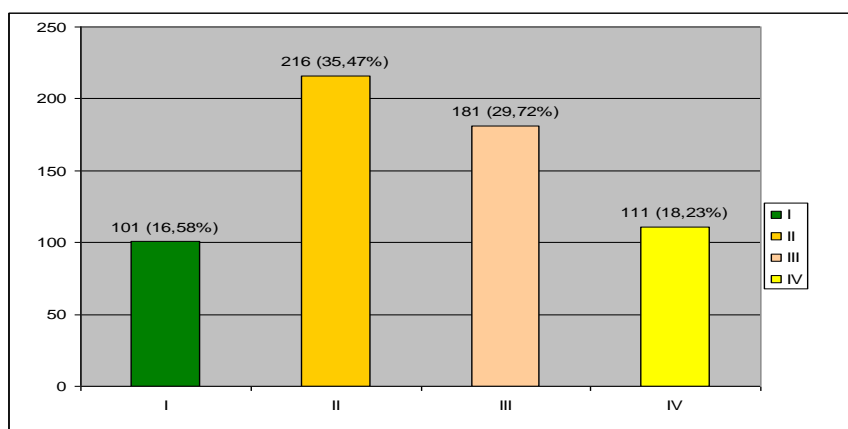
- godine ispitanica;
- obrazovni status;
- bračni status;
- zaposlenost i
- zdravstveno osiguranje.

Na osnovu ovako prikupljenih podataka moguće je steći nešto širi uvid u niz bitnih komponenti koje u značajnoj mjeri utiču, ali i ukazuju na status i položaj Romkinja u romskim zajednicama kao i BiH društvu uopšte. Anketa se provodila gotovo ravnomjerno u urbanom i ruralnom području BiH. Ovo je posebno važno sa aspekta procjene uticaja sredine u kojoj se nalaze romske zajednice na Romkinje, te naročito na njihov pristup obrazovanju, zaposlenju, i ostvarivanju svih ostalih prava.

Godine ispitanica

Iz grafičkog prikaza je vidljivo da je anketa obuhvatila najveći broj Romkinja dobne skupine II (26 - 37 godina starosti), zatim dobne skupine III (38 - 49 godina starosti). Nešto manji broj Romkinja je iz dobne skupine I (18 - 25 godina starosti) i IV (preko 50 godina starosti).

Polazna pretpostavka ankete zasnivala se da je najveći broj žena u radnom i reporduktivnom dobu pripada kategorijama ii. i iii. Dalji rezultati ankete pokazali su da se veliki broj žena udaje i ima djecu u kategoriji prije 18. godine i u kategoriji i. Ipak, anketom su u najvećem broju bile obuhvaćene žene u reproduktivnom i aktivno-radnom dobu. Ovo je omogućilo da se relevantnije sagleda stvarni položaj Romkinja u porodici, zajednici i društvu, kao i utvrdi u kojoj mjeri je zastupljeno nasilje u porodici, te postupanje relevantnih državnih institucija u slučajevima nasilja.

Nivo obrazovanja

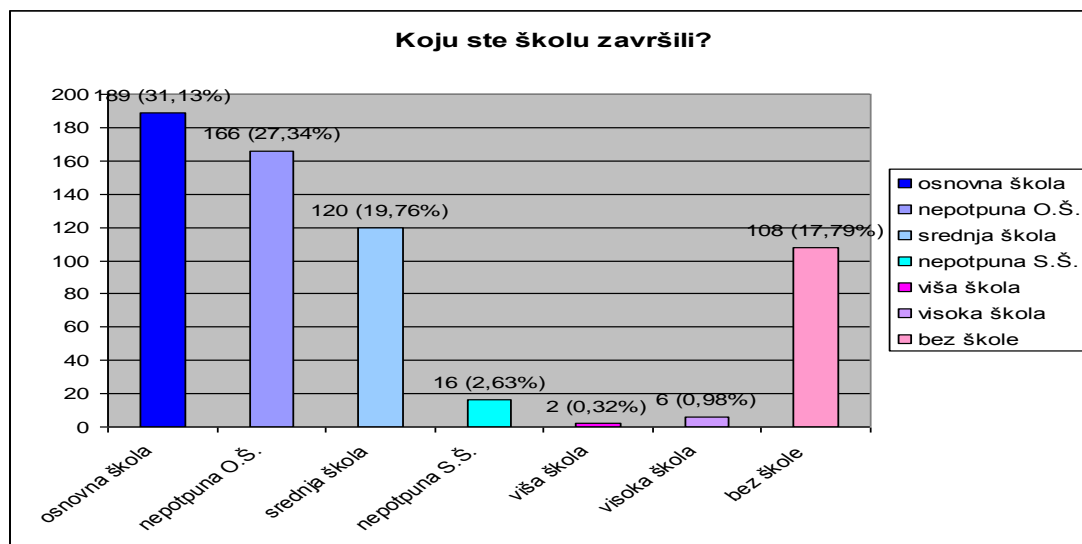
Rezultati ankete koji se odnose na nivo obrazovanja ispitanica su krajnje poražavajući. Na pitanje da li su išle u školu i ako jesu koju školu su završile odgovorilo je ukupno 607 ispitanica. Iz odgovora je vidljivo da njih 274 nisu nikada pohađale školu ili nisu u potpunosti završile osnovnu školu što čini procenat od 45,13%, dakle gotovo polovinu svih Romkinja koje su učestvovalе u anketi.

Osnovnu školu je završilo njih 189 što čini 31,13%. Kada imamo u vidu da osnovna škola ne omogućava gotovo nikakvo zaposlenje ili omogućava obavljanje isključivo najniže plaćenih poslova, onda je sasvim jasno da su zbog ovakvo niskog obrazovnog statusa Romkinje od najranije mladosti osuđene na ekonomsku ovisnost od svojih članova porodice, najčešće muža i prisiljene da zbog nemogućnosti preživljavanja van zajednice trpe različite oblike nasilja.

Također, vidljivo je da je srednju školu završilo tek 19,76% Romkinja, a samo 2,3% je završilo višu ili visoku školu.

Brojni su razlozi zbog kojih Romkinje imaju ovako kritično nizak nivo obrazovanja. Jedan od ključnih razloga svakako je krajnje patrijarhalno shvatanje i vođenje života u romskim zajednicama prema kojima škola ženskoj djeci nije potrebna, jer će se one svakako udati i brinuti o mužu i djeci. Također, djevojčice veoma često ostaju kod kuće jer pomažu majci u vršenju kućnih poslova i brizi o mlađoj braći i sestrama. Međutim, važno je napomenuti i da je siromaštvo u kojem žive romske porodice često uzrok zbog kojeg općenito romska djeca ne pohađaju školu, tako da se roditelji u slučajevima opredjeljivanja koga će poslati u školu od djece prije odlučuju poslati dječake.

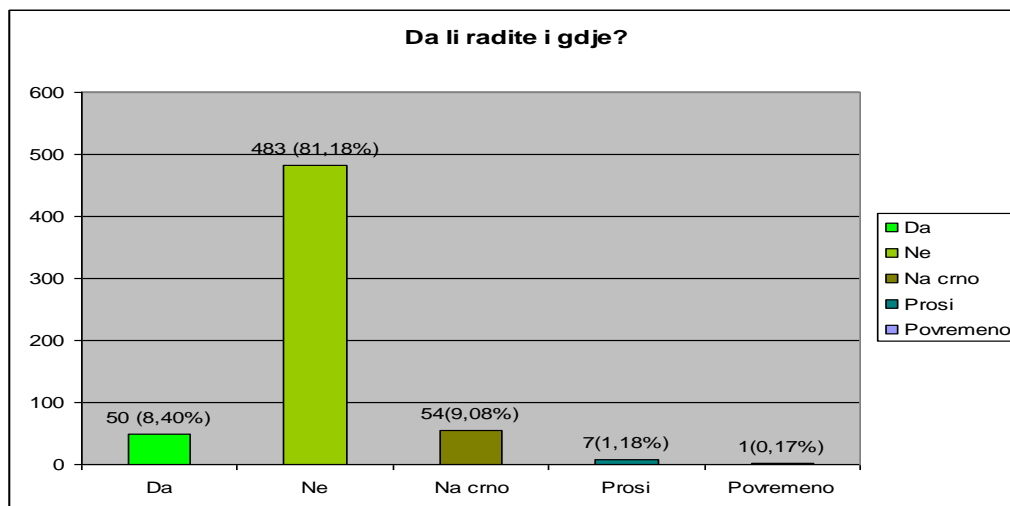
Iako je osnovno obrazovanje u BiH obavezno i roditelji koji ne žele svoju djecu upisati u školu mogu biti sankcionirani, ipak nadležne institucije ne provode ovaj zakon u praksi, tako da praktično tolerišu ovakvu praksu koja u najvećoj mjeri pogađa upravo romske djevojčice.

Nivo zaposlenosti

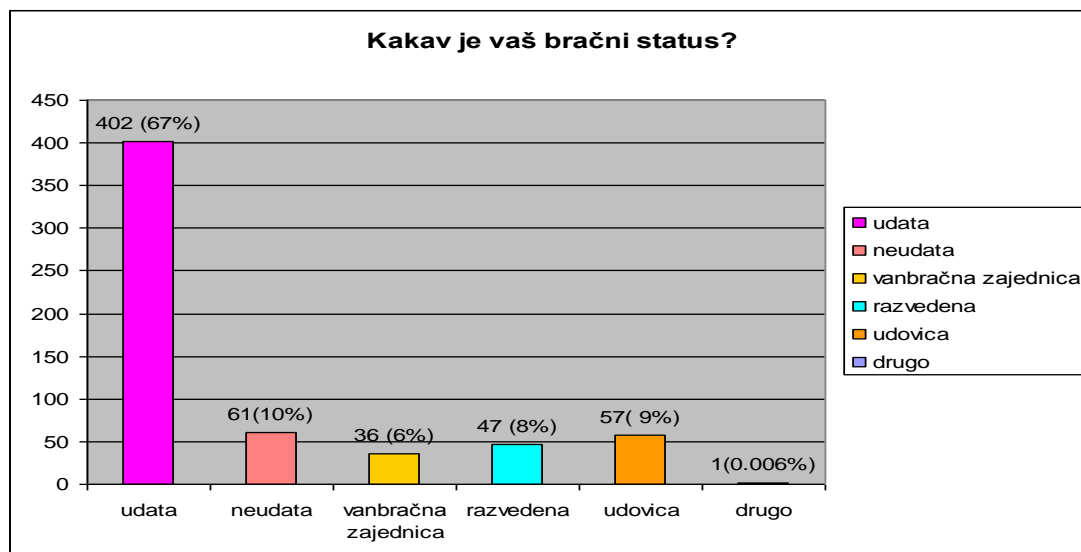
Rezultati ankete o zaposlenosti Romkinja su u uskoj vezi sa obrazovanjem. Na pitanje da li su zaposlene ili ne, odgovorilo je ukupno 595 ispitanica. Mada ne iznenađuje, ipak je poražavajući podatak da je čak 81,18% njih nezaposleno, a 9,08% je izjavilo da rade „na crno“. Ovo znači da nisu prijavljene kao zaposlene, te da ne ostvaruju prava iz penzijskog i zdravstvenog osiguranja, te ovise o slobodnoj volji poslodavca da im utvrdi visinu naknade za rad, kao i da li će i kada je dati. Samo njih 8,40% je izjavilo da je zaposleno, dok je 7% navelo da prose i tako obezbjeđuju neophodna sredstva za preživljavanje.

Nije teško zaključiti da Romkinje koje u najvećem broju slučajeva nemaju ni osnovno obrazovanje ne mogu nikako, ili veoma teško mogu ostvariti pravo na bilo kakvo zaposlenje, što se u konačnici odražava na cijeli njihov život. Ovo je ključni razlog zbog čega i jesu isključene iz društvenog života i u potpunosti ovisne o nekom drugom, a najčešće muškom članu porodice da ih izdržava, te obzirom da se udaju veoma mlade, to je muž.

Bračni status

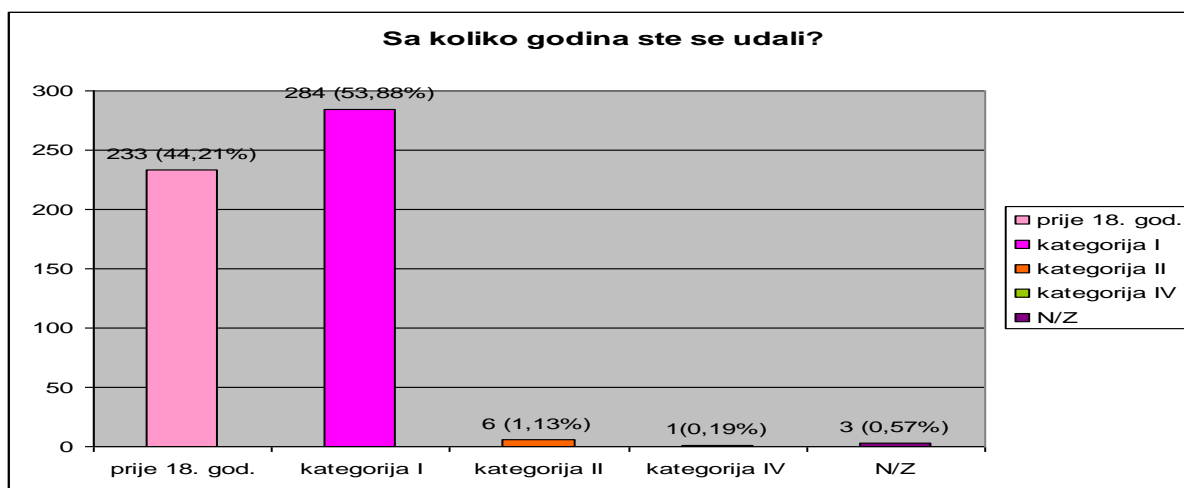
Na pitanja o bračnom statusu koja su uključivala i status u vanbračnoj zajednici, razvedena, udovica ili drugo odgovorile su ukupno 604 ispitanice. Od ukupnog broja prikupljenih odgovora na ovo pitanje njih 67% je izjavilo da je udato, a 6% da živi u vanbračnoj zajednici što čini gotovo preko 70% od svih ispitanih koje su u braku. Iz ovoga možemo zaključiti da njih 73% trenutno živi sa partnerom. Ostale ispitanice koje su odgovarale na ovo pitanje su neudate, razvedene, udovice ili drugo. Među neudatim preovladavaju ispitanice iz I kategorije (18 - 25 godina), a među udovicama ispitanice iz IV kategorije (preko 50 godina).

Godine u kojima se udaju

Ranije smo već naveli da se Romkinje zbog patrijarhalne sredine i krute tradicije udaju još u najranijoj dobi, gotovo kao djevojčice zbog čega često i napuštaju školu ukoliko je uopšte pohađaju. Ovo potvrđuju i odgovori ispitanica o dobu u kojem su se udale. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 527 ispitanica.

Čak njih 44,21% se je udalo u dobu prije 18 godina. U odgovaranju na ovo pitanje većinom su navodile da su se udale sa 15, ili 16 godina, a u nekoliko slučajeva to je bilo i u uzrastu od 13 odnosno 14 godina. U samo nešto većem procentu su se udale u uzrastu od 18 – 25 godina (I kategorija/dobna skupina) i to njih 53,88%. Iz ovoga možemo zaključiti da se do 25 godina starosti udalo već 98,09% ili gotovo sve ispitanice. Također, gotovo sve ispitanice koje su se udale ovako rano u pravilu odmah rađaju i djecu, tako da do 25 godine života imaju već po 2 i više djece.

Razlozi za udaju

Na pitanje o razlozima za udaju odgovor je dala 561 Romkinja. Iz grafičkog prikaza vidljivo je da su kao glavni razlog za svoju udaju navele vlastitu odluku, njih čak 87,16%, a samo u nešto manjem procentu su navele da je to bilo prisilom od strane muža, dogovorom porodica, ili drugo.

Međutim, ono što je zabrinjavajuće zapravo jesu dodatna obrazloženja razloga za udaju koje su prilikom odgovaranja na ovo pitanje navodile. Tako na primjer u velikom broju slučajeva udaja je samo način da što prije napuste porodicu u kojoj trpe neku vrstu nasilja od strane članova porodice, ili su se tako dogovorile porodice, pa one na to ne mogu uticati i bez pogovora dogovor porodica prihvataju kao vlastitu odluku.

Dodatno, kao razlog za udaju su navodile i da su porodice dogovorile isplatu za udaju i na taj način one su obavezne i da se udaju i da ostanu u takvom braku.

Ispitanica X.Y. iz jedne od romskih zajednica kaže:

„Udala sam se sa 15 godina i to prema dogovoru porodica. Trpila sam nasilje od strane muža sve dok nisam obolila kada se to smanjilo. Moja svekrva trpi nasilje cijeli život od strane svog muža, koji pored nje ima još jednu ženu sa kojom živi.

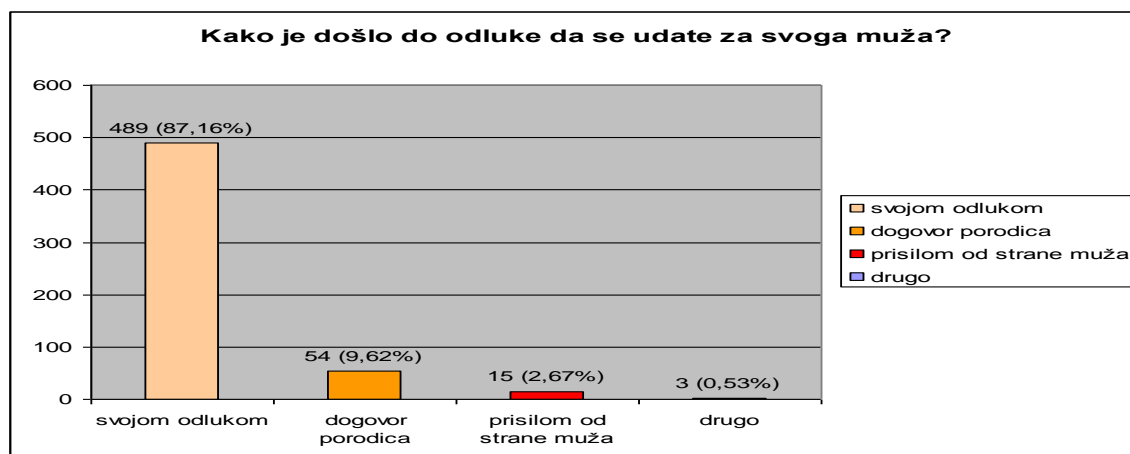
Najgore mi je bilo što me je muž prisiljavao na seksualni odnos onako kako to ne želim, ali to moram trpiti jer je to malo drugačije kod žene koja je prodana jer ona mora sve da izvršava za one pare što su dali za nju“.

Iz ovog primjera je potpuno jasno da se u ovom slučaju radi zapravo o dogovorenoj prodaji žene od strane porodice, iako je ona navela kao razlog udaje „dogovor porodica“. Tek u

objašnjenju odgovora na ovo pitanje, precizirala je da su porodice zapravo dogovorile njenu prodaju. Zapažanja Romkinja liderica koje su provodile anketu na terenu ukazuju da su im u nekim slučajevima Romkinje kao razlog za udaju navodile vlastitu odluku, kasnije pojasnile da su u stvari prihvatile već raniji dogovor porodica. Kako one na to ne mogu uticati niti se tome suprotstaviti na kraju to tumače kao vlastitu odluku.

Nadalje, treba istaći da su neke od ispitanica koje su se izjašnjavale da su udate pojašnjavale anketarkama da zapravo žive u vanbračnim zajednicama u kojima već živi neka druga žena koja je sa tim mužem u formalnom braku. Postavlja se pitanje da li Romkinje žive u takvim zajednicama jer to žele, ili su prosto prisiljene prihvatiti takvu situaciju jer se nemaju kome u zajednici ili društvu obratiti za pomoć ili zaštitu u slučaju da to odbiju, niti su u mogućnosti samostalno preživjeti jer su bez ikakvog obrazovanja, nezaposlene i bez šanse za zaposlenje.

Manji broj Romkinja su istakle da su se „morale“ udati jer ih je na to muž prisilio, odnosno oteo i tako primorao da ostane u takvoj zajednici, i jer ih roditelji nakon toga ne bi primili nazad u porodicu zbog sramote po njih.

Plaćena udaja

Ranije je navedeno da su neke od ispitanica kao razlog za udaju navodile plaćanje od strane muževe porodice i da su to tzv. dogovorene udaje, a što potvrđuje i odgovor na konkretno pitanje o plaćenju udaji. Na ovo pitanje odgovorila je 561 ispitanica. Od toga je njih 30,34% odgovorilo da lično poznaje ženu za čiju je udaju plaćeno, a 67,09% da ne poznaje. Iako je iz pruženih odgovora vidljivo da plaćena udaja još uvijek ne dominira, ipak krajnje je zabrinjavajući podatak od čak 30,34% slučajeva plaćenih udaja Romkinja za koje su ispitanice tvrdile da ih lično poznaju.

U pojašnjenjima su navodile da se uglavnom radi o nekom članu njihove porodice, ili prijateljici. Također, istakle su da u slučajevima kada je za ženu plaćeno ona nema drugog izbora nego da ostane u braku bez obzira na to što u najvećem broju takvih brakova trpe različite oblike nasilja, što od muža što od članova njegove porodice, jer je njena porodica ne može prihvatiti nazad ukoliko ne vrati primljeni novac. Naravno, oni tog novca više nemaju, a nerijetko i ne žele da prime ženu nazad. Praktično to znači da je žena „kupljena“ i postaje vlasništvo porodice u koju se udala. Nažalost, država još uvijek ovu vrstu „udaje“ a zapravo prodaje djevojčica i djevojaka ne priznaje i ne tretira kao trgovinu ljudima, pravdajući to tradicijom Romskih zajednica. Upravo zbog takvog odnosa ovaj trend je prisutan i sigurno će imati tendenciju rasta ukoliko se hitno nadležne institucije vlasti ne uključe i ne poduzmu ozbiljne mjere protiv počinitelaca.

Uočeno je da je ovo posebno specifično za određene regione u BiH, jer pozitivni odgovori na ovo pitanje u najvećem broju slučajeva dolaze iz regiona Zenica, Kakanj, Bihać, a mnogo rjeđe je to slučaj u drugim regijama.

X.Y. ispitanica iz jedne od romskih zajednica kaže:

„...udala sam se sa 16 godina za muža koji je tada imao 13 godina. Moja porodica me je u stvari prodala porodici muža i zbog toga nema pravo da se miješa u moje porodične odnose sa mužem i njegovom porodicom. Glavnu riječ u porodici ima svekar koji me tjera da prosim i donosim njemu novac.“

STAVOVI O NASILJU

Upitnici su obuhvatili i jedan broj pitanja o stavovima ispitanica prema različitim formama nasilja. Ovaj dio ankete se zasniva na pretpostavci da lični stavovi koji su oblikovani iskustvima i odgojem žena kao i tradicijom utiču na prepoznavanje nasilja sa kojim se žene suočavaju kao i kasnije reakcije ispitanica na pitanja o pretrpljenom nasilju.

Pitanja u ovom dijelu ankete su fokusirana na stavove ispitanica o psihičkom, fizičkom, seksualnom i ekonomskom nasilju.

Stav o verbalnom i agresivnom ponašanju člana porodice prema ženi

Na pitanje o verbalnom nasilju i agresivnom ponašanju člana porodice prema ženi 563 ispitanice su dale svoj odgovor. Ohrabruje činjenica da najveći broj žena, njih 90%, prepoznaje ovakvo ponašanje člana porodice kao nasilje. Nažalost, jedan broj žena je odgovorilo da ne zna (5%) ili da takvo ponašanje člana porodice nije nasilje (5%). Također,

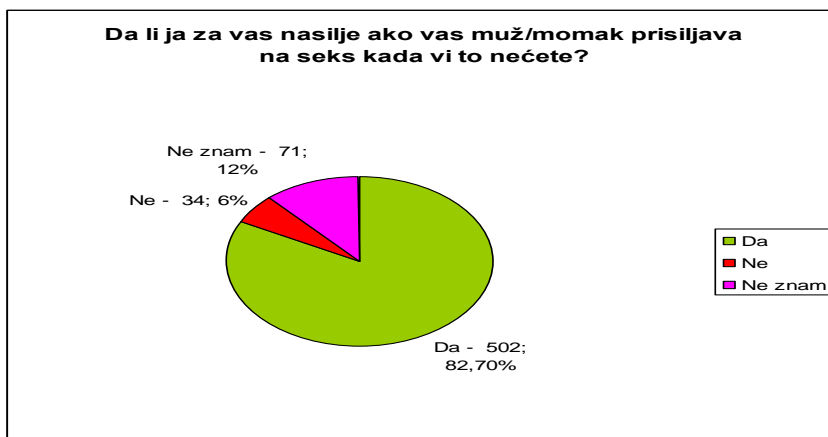
treba uzeti u obzir i da jedan dio žena nije uopšte odgovorio na ovo pitanje. Ovo govori o strahu i podređenosti u kojoj žene ne prepoznaju prijetnje ili agresivno ponašanje kao nešto što predstavlja nasilje.

Stav o prijetećem ponašanju člana porodice prema ženi

Na pitanje o prijetećem ponašanju člana porodice prema ženi ukupno 607 ispitanica je dalo svoje odgovore. Najveći broj ispitanica, njih 93,57% je odgovorilo da prijetnje fizičkim nasiljem ili ubistvom za njih predstavljaju nasilje. Manji broj je odgovorio da ne zna (1,65%) ili da za nju prijeteće ponašanje nije nasilje (4,78%).

Stav o seksualnom nasilju

Na pitanje o seksualnom nasilju partnera (momka ili muža) je odgovorilo 607 ispitanica. Ohrabruje da veliki broj ispitanica prepoznaje prisilni seksualni odnos kao nasilje. Tako 82,70% žena smatra da je nasilje ako je momak ili muž prisiljava na seks kada to ona ne želi. Međutim, ne treba zanemariti prilično velik procenat žena, njih 18%, koje ne znaju ili ne smatraju da je prisilni seksualni odnos nasilje. Ovo treba dovesti u vezu i sa kasnijim rezultatima ankete koji se bavi fizičkim nasiljem, gdje jedan broj ispitanica nije želio ili mogao da govori o pretrpljenom seksualnom nasilju.

Ovo je izuzetno osjetljiva tema za istraživanje jer se radi o duboko intimnim događajima u životu žene koji se tradicionalno ne otkrivaju drugima te zbog stida i srama koji je prisutan

kada žene govore o ovom pitanju. Žene sebe same posmatraju kao objekte koji nemaju prava na osjećanja ili prava na vlastito tijelo ili život. Žene smatraju da nemaju izbora.

Stav o fizičkom nasilju

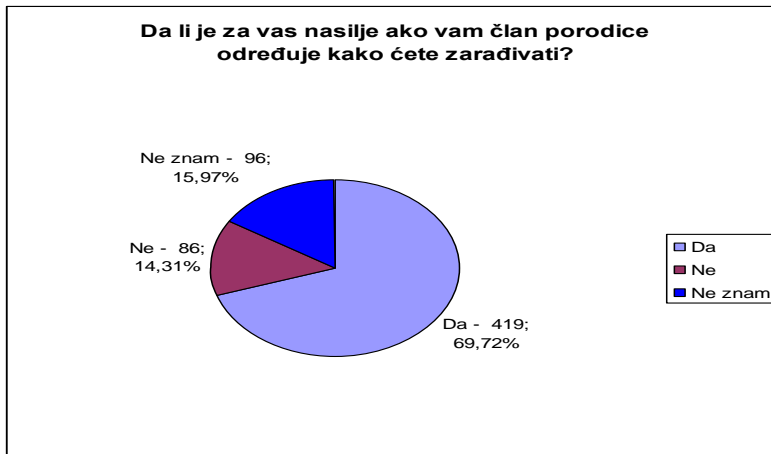

Veliki broj ispitanica, njih 96,37% od ukupno 606 žena, smatra nasiljem ako je član porodice tuče. Manji broj žena ne zna (2%) ili izjavljuje da nije nasilje ako je član porodice tuče (2%). Iako se pod nasiljem nad ženama najčešće podrazumijeva fizičko nasilje, ovaj podatak ohrabruje te otvara prostor za dalje djelovanje na osnaživanju žena kako bi i druge vrste nasilja prepoznale kao nasilje u porodici i nasilje nad ženama.

Stav o ekonomskom nasilju nad ženama

Na pitanje koje se odnosi na slobodu raspolaganja novcem veći broj žena, njih 72,37% od 608 ispitanica prepoznaje ograničavanje ove slobode kao nasilje. Međutim, ipak prilično velik broj žena ne zna ili ne smatra da su izložene nasilju ako im je ograničena sloboda raspolaganja novcem (27,64%). Ovakav stav zabrinjava obzirom na veliki broj žena koje ne rade ili nemaju siguran izvor prihoda te su time ovisne od muža ili porodice. Nadalje, na slijedeće pitanje o slobodi izbora rada i načina kako će zarađivati najveći broj ispitanica 30,34% žena ili ne zna ili ne podrazumijeva pod nasiljem ako joj muž ili član porodice odredi način kako će zarađivati.

Ove podatke treba dovesti u vezu sa kasnijim rezultatima ankete o izloženosti ispitanica ekonomskom nasilju te odgovoru državnih institucija na nasilje u porodici, naročito nasilje nad ženama. Iako prema zakonu definicija nasilja u porodici podrazumijeva i ekonomsko nasilje niti jedna žena u ovoj anketi nije zatražila zaštitu od ovakvog oblika nasilja. Zbog visokog procenta nezaposlenosti i neobrazovanja te svoje ekonomske ovisnosti žene su prisiljene da zarađuju za život proseći, prikupljajući sirovine ili su u nekoliko slučajeva u ovoj anketi čak prisiljene na prostituciju. Međutim, rezultati iz ovog dijela ankete govore i o velikoj važnosti i stavova ispitanica koje ne smatraju da su izložene nasilju ako im muž ili član porodice određuje da li će i kako zarađivati. Žene su pomirene ili u potpunosti prihvataju svoju tradicionalnu ulogu domaćice koja je ovisna o mužu i drugim članovima porodice i koja nema pravo samostalno odlučivati o svom životu.

Stav o slobodi kretanja

Na pitanje o slobodi kretanja veći broj žena njih 75,08% smatra ograničavanje ili određivanje slobode kretanja nasiljem. Međutim, zabrinjavajuće velik broj žena, njih 24,92%, ne zna ili ne smatra ograničavanje slobode kretanja nasiljem. Kao u slučaju ekonomskog nasilja, dosta ispitanica ne smatra da je nasilje ograničavanje nekog od prava koja im pripadaju, kao što je to npr. pravo da rade, zarađuju ili se slobodno kreću. Ovo je zabrinjavajuće, jer stavovi o tome šta je nasilje ili poimanje nasilja uveliko utiče na to da žene koje trpe nasilje to nasilje prepoznaju i konačno traže zaštitu.

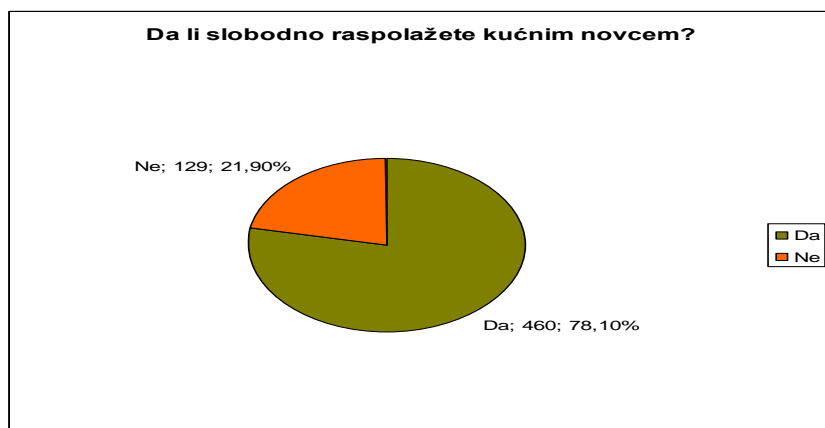
Slijedeći primjer oslikava stavove jednog dijela ispitanica o tome šta je nasilje. Tako na primjer ispitanica X.Y. je na većinu pitanja koja se odnose na stavove o nasilju u porodici kao što je: da li je za Vas nasilje ako Vas član porodice naziva pogrdnim imenima, dere se i

razbija stvari po kući, ili da li je za Vas nasilje ako Vas muž/momak prisiljava na seks kada Vi to nećete, odgovorila da to nije nasilje ili da ne zna. Također, ispitanica na pitanje da li je za Vas nasilje ako Vam član porodice ograničava/određuje kretanje odgovorila da za nju to nije nasilje.

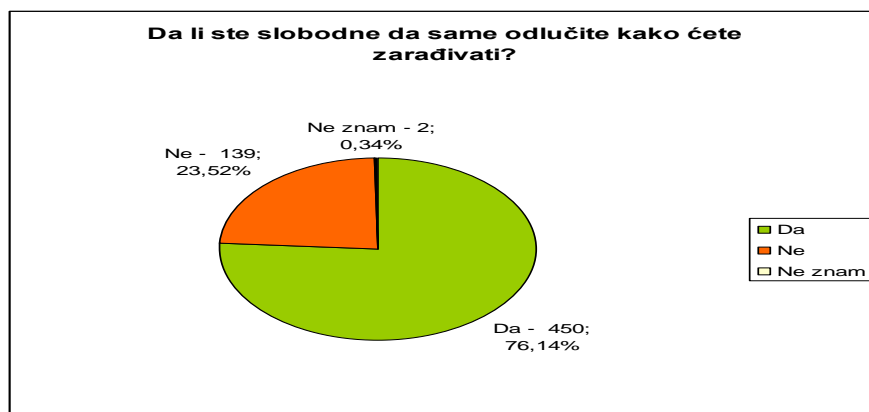
Stavovi ove ispitanice, koji nisu usamljen slučaj unutar ove ankete, utječu na dalji tok intervjua. Tako, ova ispitanica na pitanja da li trpi fizičko i seksualno nasilje odgovara sa ne ili nema odgovora. U ovakvim slučajevima se postavlja pitanje da li osoba za koju gotovo ništa nije nasilje može definisati situaciju u kojoj se nalazi kao nasilje u porodici.

EKONOMSKO NASILJE

Anketa je obuhvatala i pitanja koja su imala za cilj utvrđivanje stupnja ekonomskog i nasilja kojima su Romkinje izložene. Tako je na pitanje da li slobodno raspolažu kućnim novcem odgovorilo ukupno 589 Romkinja. Od toga njih 78,10% je odgovorilo da slobodno raspolaže, a 21,90% da nema mogućnost slobodnog raspolaganja kućnim novcem.

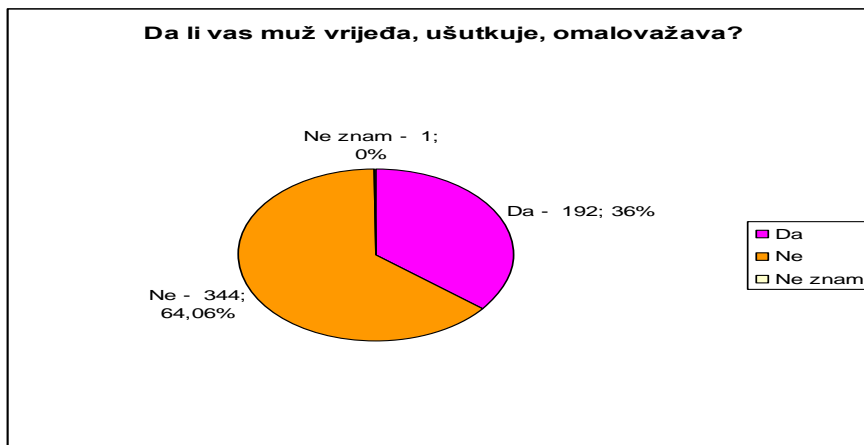

Na pitanje da li slobodno mogu odlučivati o tome kako će zarađivati novac, odgovorilo je ukupno 591 ispitanica. Od toga njih 76,14% je odgovorilo da same slobodno o tome odlučuju, a 23,52% je odgovorilo da ne može slobodno donositi takvu odluku. Tek 0,34% je odgovorilo da ne zna da li može takvu odluku slobodno donijeti.

I posljednje pitanje iz dijela ekonomskog nasilja se je glasilo „da li Vas muž vrijeđa, ušutkuje ili omalovažava“. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 537 ispitanica. Od toga je njih 36% odgovorilo potvrdno, a 64,06% je odgovorilo sa NE, odnosno da nisu izložene ovoj vrsti nasilja, a samo 1 Romkinja je odgovorila da ne zna.

PSIHOLOŠKO NASILJE

Puko sagledavanje odgovora koji se odnose na ekonomsko i psihološko nasilje ukazuje da Romkinje nisu u značajnoj mjeri izložene ovim vrstama nasilja. Međutim, ove odgovore treba posmatrati u kontekstu njihovog sveukupnog razumijevanja specifičnih vrsta nasilja. Ovo se naročito odnosi na pitanje koje je vezano za preživljavanje psihološkog nasilja. Ova vrsta nasilja je i najteže prepoznatljiva jer veliki broj žena koje su u djetinjstvu preživljavale nasilje ili bile svjedocima istog ima veću toleranciju na ovu vrstu nasilja. Bitno je napomenuti i to da je psihološko nasilje pratilac (nalazi se u pozadini) svih drugih oblika nasilja. Nasilnici postepeno uvode nasilje u vezu. Kreće se sa formama psihološkog nasilja, koje se najčešće provlači kroz ljubomoru („znak ljubavi“), koje služi kao priprema da bi se kasnije postepeno uvodili i drugi oblici nasilja (fizičko, seksualno,...).

Također, krajnje je upitna njihova mogućnost slobodnog donošenja odluke o zaposlenju obzirom da ogromna većina ispitanica ne radi, njih čak 81,18%, i da čak 58,47% njih ima završenu samo osnovnu školu ili nepunu osnovnu školu, te da im je sa takvim nivoom obrazovanju pristup zaposlenju krajnje upitan. Pitanje je koliko njih uopšte ikada pokuša naći bilo kakvo zaposlenje, te da li bi one zaista imale tu slobodu odlučivanja da se nalaze u mogućnosti izbora zaposlenja, naročito kada se ima u vidu tradicionalan način života u romskim zajednicama u kojoj je glavna zadaća žene da brine o porodici.

FIZIČKO NASILJE

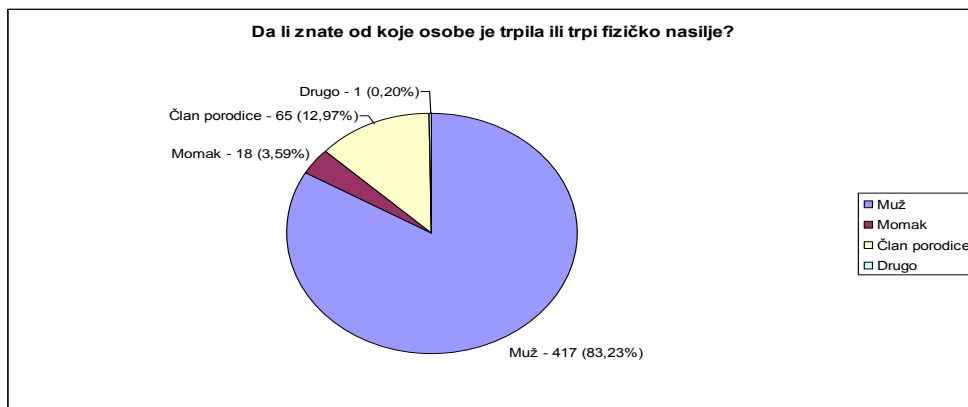
Ključni dio ankete je obuhvatao pitanja koja se odnose na fizičko nasilje. Ispitanice su prvo bile pitane da li lično poznaju ženu koja je pretrpila ili još uvijek trpi neku vrstu fizičkog nasilja, od strane koga trpi nasilje, te da li su djeca bila tome prisutna. Na kraju su bile pitane da li su lično preživjele fizičko nasilje. Razloge zašto smo se odlučile na ovakav način ispitivanja smo obrazložile u dijelu gdje smo opisivale upitnik.

Ovakav pristup pokazao se potpuno opravdanim, jer mnoge žene su anketarkama, na kraju razgovora priznale da i same trpe nasilje, iako su na to pitanje odgovorile negativno. Razlozi zašto nisu željele o tome govoriti su strah i nepovjerenje koje imaju generalno u ljude, kao i sramota, te su u stvari pružajući odgovore o ženi koju lično poznaju zapravo govorile o sebi.

Tako je na pitanje da li lično poznaju ženu koja je pretrpila ili trpi fizičko nasilje odgovorilo ukupno 606 žena. Od toga je čak njih 76% odgovorilo da poznaje, a 24% da ne poznaje. Ovako visok stupanj žena koje ispitanice lično poznaju, a žrtve su nasilja govori u prilog zaključku da je nasilje nad Romkinjama veoma široko rasprostranjeno.

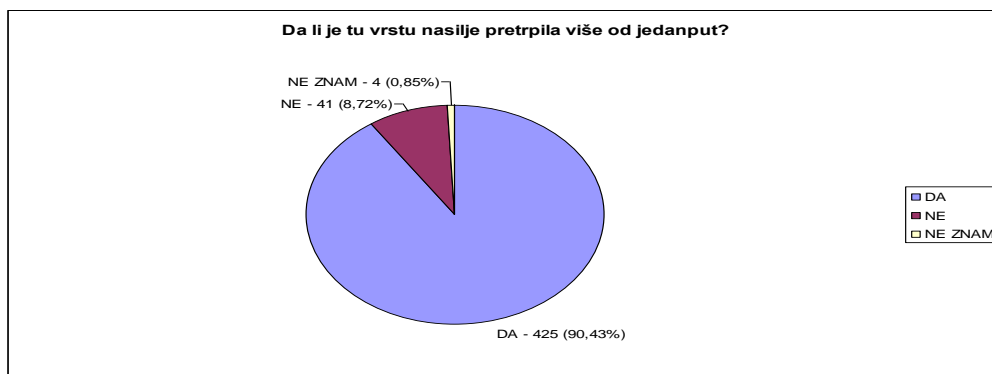
Na pitanje od koje osobe je žena trpila nasilje odgovorila je ukupno 501 ispitanica. Čak u 83,23% ovo nasilje je počinio muž, u 12,97% slučajeva je to počinio neki član porodice, zatim u 3,59% slučajeva je to momak i tek 0,20% je to bio neko drugi. Iz ovoga je potpuno jasno da je nasilje u porodici nad Romkinjama u zabrinjavajuće velikom procentu počinjeno od strane muža.

Naredno pitanje je glasilo da li se to nasilje ponovilo više od jednom. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 470 Ispitanica. Od toga je 90,43% njih odgovorilo da jeste, zatim 8,72% da nije, a tek u 0,85% slučajeva je odgovorilo da ne zna. Ovako visok procenat odgovora upućuje na zaključak da se nasilje u porodici kontinuirano nastavlja, višestrukim ponavljanjima.

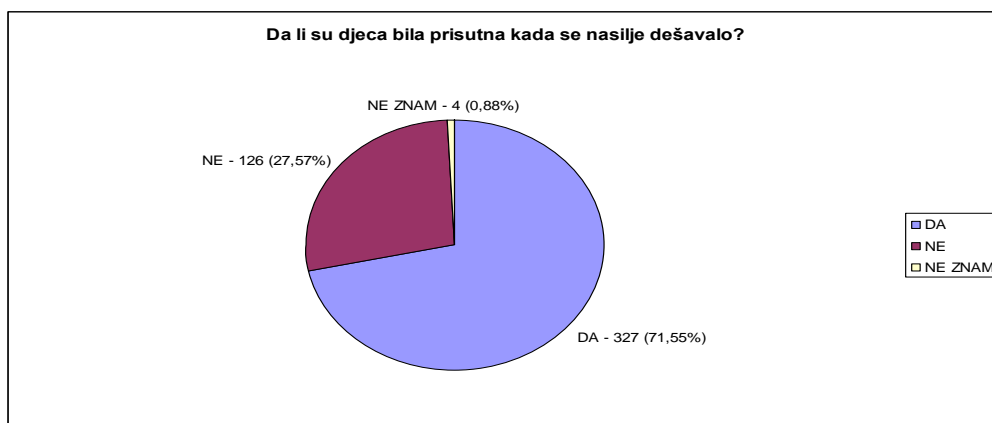
Žene koje trpe višestruko i dugogodišnje nasilje ne vide izlaz iz svoje situacije jer niti jedna od institucija im nije pružila zaštitu i pokrenula odgovarajuće zakonske mjere protiv nasilnika što je bila njihova obaveza. U nekim slučajevima žene su „kažnjene“ jer im prijete oduzimanje djece u cilju njihove zaštite, dok je žena prepuštena sama sebi i nasilniku protiv kojeg se ne pokreće postupak. Takv je i slučaj ispitanice X.Y. koja kaže:

„...svašta trpim od svoje udaje. Zbog teških batina sam nekoliko puta ležala u bolnici i postala sam invalid. Za to zna i policija i ljudi iz Centra. U Centru me prime na razgovor a ponekad on prenoći u policiji. I to je sve. On se vrati i opet sve po starom. Sad Centar hoće da mi uzme djecu. I još me više strah.“

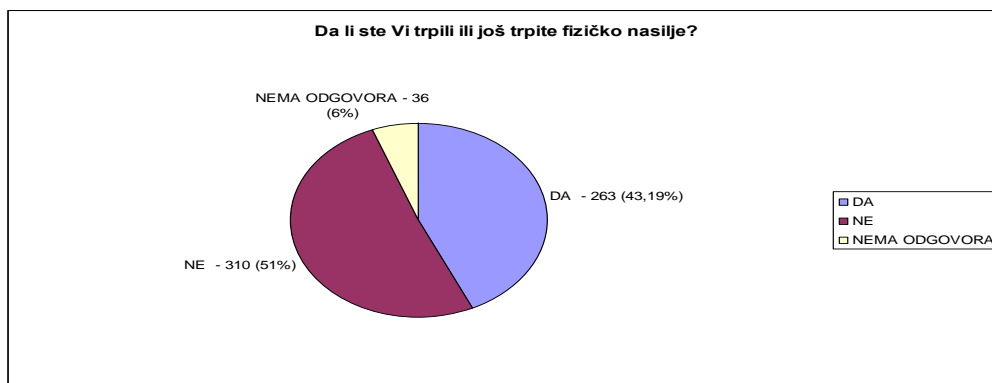
Na pitanje da li su djeca bila prisutna za vrijeme ovog nasilja odgovorilo je ukupno 457 ispitanica. Od toga je njih 71,55% odgovorilo da jeste, 27,57% da nije i tek 0,88% da ne zna.

Nasilje u partnerskim odnosima ostavlja posljedice na djecu koja žive u tim domaćinstvima. Djeca u ovakvim vezama mogu biti izložena nasilju od strane nasilnika, kao i od strane žrtve/preživjele nasilja. Također, ova djeca mogu biti direktne i indirektne žrve. Direktne kada su i sami žrtve fizičkog nasilja i indirektne kao svjedoci. To sve utiče na njihov odgoj i razvoj. Istraživanja su pokazala da djeca koja rastu u nasilnim vezama sedam puta češće postaju nasilnici od djece koja odrastaju u nenasilnim vezama. Na ovaj način se nasilje prenosi i na slijedeću generaciju.

Slijedeće pitanje se je odnosilo na to da li je ispitanica lično trpila ili još uvijek trpi neku vrstu nasilja. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 609 ispitanica. Od toga je njih 43,19% odgovorilo da jeste, a 51% je odgovorilo da nije. Samo 6% nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

Imajući u vidu da je ženama žrtvama fizičkog, a naročito porodičnog nasilja to veoma teško priznati, te posebno o tome se pred bilo kim izjasniti, onda je ovako visok procenat pozitivnih odgovora krajnje alarmantan. Također, ako to sagledamo u kontekstu potvrdnih odgovora na pitanje da li lično poznaju ženu koja je pretrpila fizičko nasilje, a pozitivno je odgovorilo čak 76% Romkinja onda je sasvim jasno da je nasilje nad Romkinjama veoma široko rasprostranjeno.

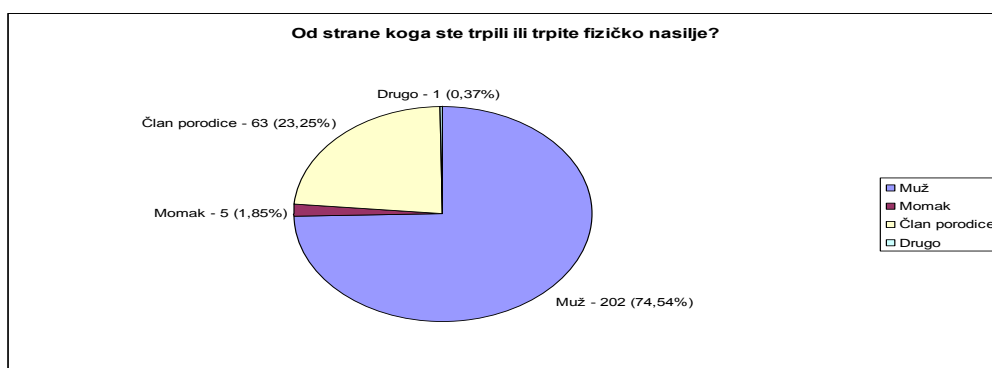

X.Y. ispitanica iz jedne od anketiranih romskih zajednica je izjavila:

„...trpim sve vrste nasilja: šamaranje, gađanje predmetima, guranje i odgurivanje, udaranje šakom, šutiranje, vučenje i prebijanje, davljenje i namjerno nanošenje opekotina, i to sve naročito od svekra koji svima naređuje i ponaša se kao naš vlasnik. Trpim i seksualno nasilje i trpila sam to i u toku trudnoće. Seksualno nasilje trpim jer svekar prisustvuje seksualnom odnosu između mene i muža“

Na pitanje od strane koga trpe fizičko nasilje odgovorila je ukupno 271 ispitanica. Od toga njih 74,54% je odgovorilo da je to muž, 23,25% da je to član porodice, 5% momak i tek 0,37% neko drugi.

Odgovor na ovo pitanje opet ukazuje da je počinitelj nasilja u ogromnoj većini slučajeva upravo muž.

Analizirajući ovaj dio ankete može se zaključiti da je nasilje u porodici nad Romkinjama veoma rasprostranjeno, da se odvija u većini slučajeva pred djecom i da se dešava kontinuirano godinama. Također, može se zaključiti da je u najvećem broju slučajeva nasilnik upravo muž, a u nešto manjem procentu je to neki član porodice i to najčešće član muževe porodice.

Iako je procenat od 43,19% Romkinja koje su izjavile da su pretrpile ili još uvijek trpe fizičko nasilje izuzetno visok i alarmantan treba istaći da je sigurno i znatno veći jer treba imati u vidu da je ženama izuzetno teško priznati da su pretrpile ili trpe nasilje iz različitih razloga, a što se pokazalo u odgovorima na kasnija pitanja o tome da li su se obraćale bilo kome za pomoć. Iz odgovora na ova pitanja može se zaključiti da se one veoma često nikome i ne obraćaju za pomoć, jer smatraju da je to prije svega njihova ili porodična sramota, ali i zbog ogromnog straha da će to nasilnik saznati i onda će se nasilje ponoviti.

X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...sve sam trpila od muža, šamaranje, davio me, gasio na meni cigare, prijetio mi nožem i pištoljem, i istjerivao iz kuće. Ne mogu to da kažem svojim jer me stid šta mi sve radi.“

Zapažanja anketarki koje su na zahtjev ispitanica unosile neke dodatne komentare na anketni list ukazuju na to da Romkinje žive često u potpunoj izolaciji, da se ne smiju kretati van kuće bez dozvole muža, a naročito im je zabranjeno govoriti o nasilju koje su pretrpile. One žive u dubokom strahu i potpuno pomirene sa svojom situacijom kao nepromijenljivom bez ikakve podrške i zaštite od bilo koga.

NASILJE U TRUDNOĆI

Kada se govori o nasilju nad ženama i visokom procentu uočenog nasilja treba dodati i visoki procenat ispitanica, njih 37,44% koji lično poznaje ženu koja je pretrpjela nasilje u toku trudnoće.

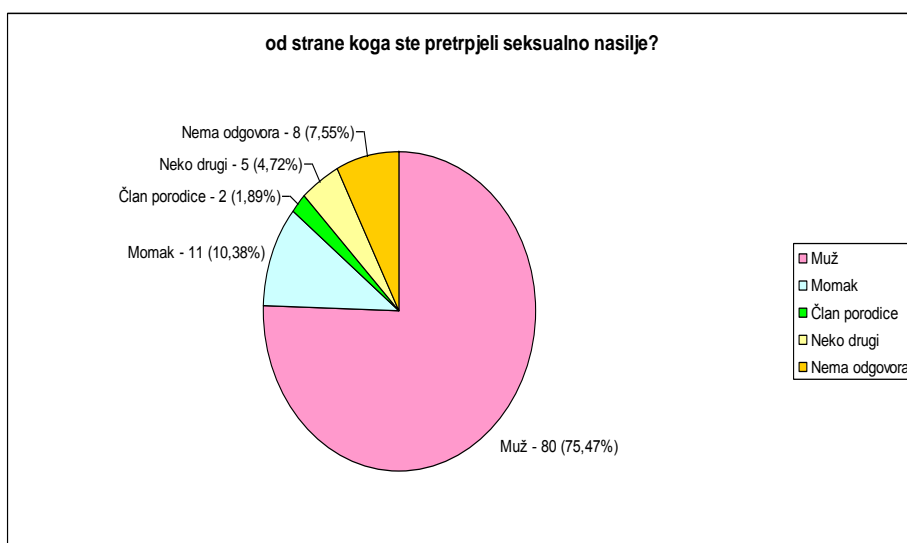
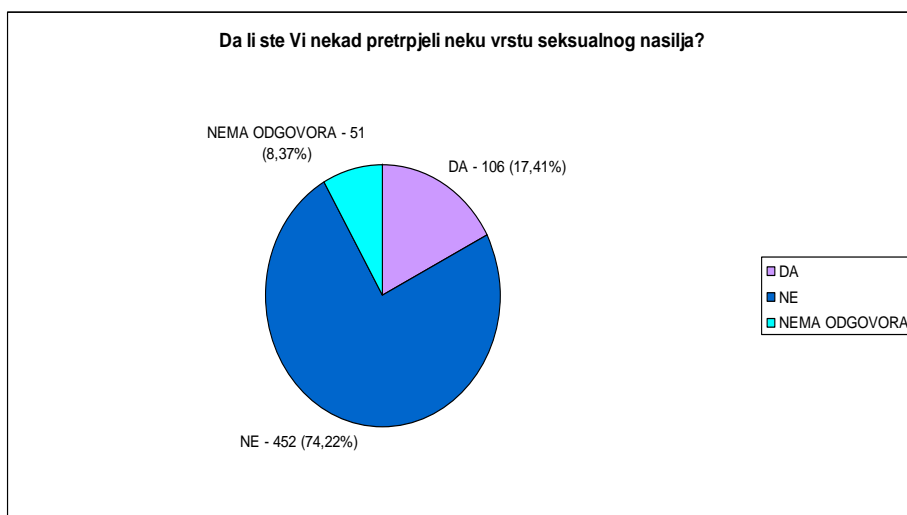
Ispitanica X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...moja kći je pretrpila nasilje kada je bila trudna od muža zbog čega je išla u bolnicu i pobacila bebū.“

SEKSUALNO NASILJE

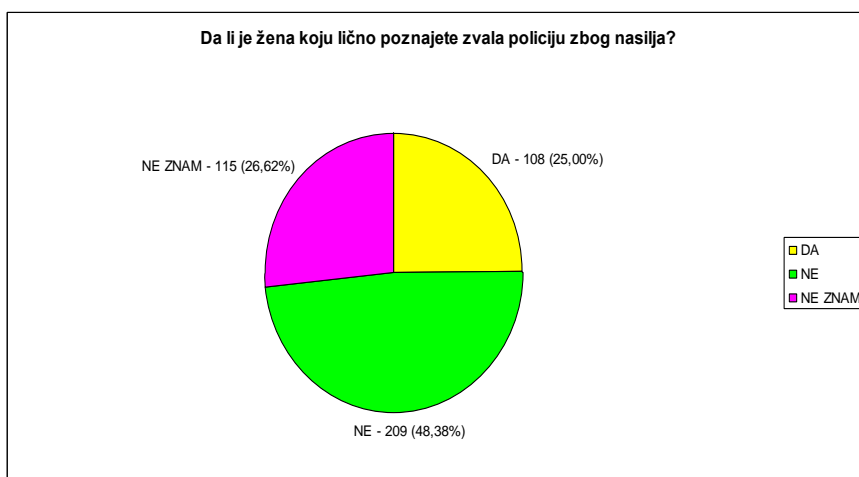
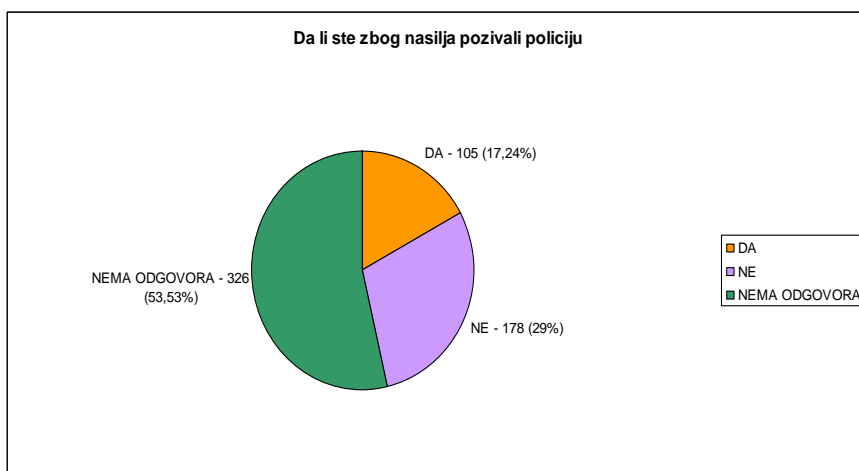
Ovaj dio ankete bavio se i pitanjima pretrpljenog seksualnog nasilja. Kao i u dijelu koji se odnosio na pitanja o stavovima o seksualnom nasilju, žene su nerado govorile o ovoj temi. Ipak, 68,75% žena je odgovorile da ne poznaju lično ženu koja je pretrpjela seksualno nasilje. S druge strane, zabrinjavajuće visok broj žena, njih 29,11%, lično poznaje ženu koja je pretrpjela ovakvu vrstu nasilja. Nadalje, 17,41% žena je odgovorilo da su i same pretrpjele seksualno nasilje i to većinom od strane njihovih partnera, tako da su u 85,83% slučajeva nasilnici su muž ili momak ispitanice.

Ove podatke treba posmatrati i obzirom na visok procenat žena, njih 18%, koje ne znaju ili ne smatraju da je prisilni seksualni odnos nasilje. Tek se može pretpostaviti da bi statistike mogle biti i puno gore kada bi veći broj žena bilo svjesno da prisila na seksualni odnos, ili odnos kada to žena ne želi predstavlja nasilje, da je takvo nasilje zakonom zabranjeno i kažnjivo, uključujući i silovanje u braku, te da žene imaju pravo reći ne i biti zaštićene.

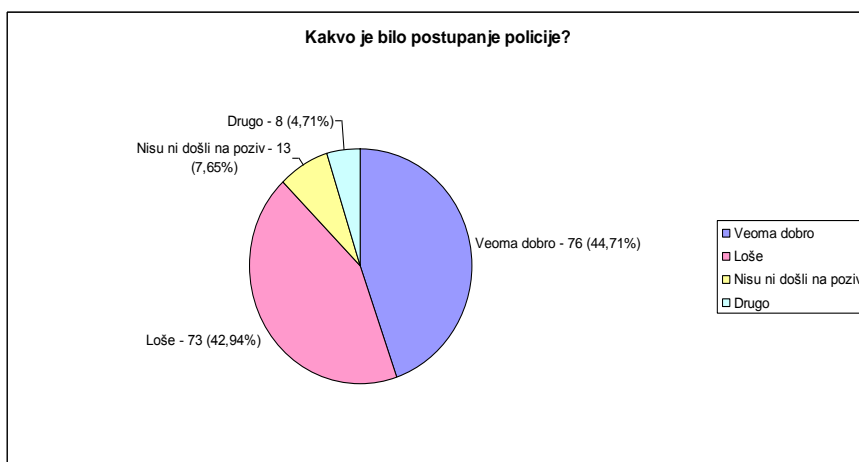
ODNOS INSTITUCIJA

Kao što je ranije navedeno visok procenat ispitanica, njih 43,19%, izjavljuje da su izložene nasilju u porodici a čak 76% ispitanica lično poznaje ženu koja trpi nasilje. Ovakvo nasilje je u čak 90,43% slučajeva kontinuirano i višestruko ponavljano. Stoga je u ovoj anketi bilo veoma važno ispitati da li se ispitanice obraćaju institucijama i kakav je njihov odgovor na prijavljene slučajeve nasilja u porodici.

POLICIJA

I pored visokog procenta nasilja u porodici, manji broj žena, njih 17,24%, direktno se obraćalo policiji za pomoć i zaštitu. Dodatno, 25% ispitanica je izjavilo da je žena koju lično poznaju zvala policiju u slučaju nasilja u porodici. Zabrinjavajuće visok broj ispitanica na oba ova pitanja odgovara da nisu zvale policiju. Žene koje direktno trpe nasilje u 29% slučajeva, odnosno 48,38% žena koju lično poznaju nije zvala policiju u slučaju nasilja koje trpi. Odgovor na pitanje zašto manji broj žena prijavljuje nasilje kojem su izložene treba tražiti u dva pravca i to u postupanju policije na prijavljeni slučaj nasilja u porodici te u razlozima zbog kojih žene nisu zvale policiju.

Na pitanje kakvo je bilo postupanje policije 44,71% žena odgovara da je postupanje bilo veoma dobro i takav podatak ohrabruje. Međutim, visoki procenat od 42,94% žena kvalifikuje odgovor policije kao loš, pa navodi na primjer da je policija samo razgovarala sa nasilnikom ili drugim članom porodice.

X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...dugo me već muž tuče i zvala sam policiju nekoliko puta i oni su dolazili. Nekad bi razgovarali sa svima a nekad bi ga privodili. I to je sve.“

Također, 7,65% ispitanica izjavljuje da policija nije ni došla na poziv žene. Ovakvi podaci zabrinjavaju obzirom na činjenicu da policija ne postupa na način propisan zakonom. Policija je dužna da izađe na teren po pozivu u slučaju nasilja u porodici, o slučaju sačini zapisnik i preduzme druge potrebne mjere propisane zakonom, te da slučaj proslijedi nadležnim institucijama kao što je tužilaštvo koje pokreće postupak po službenoj dužnosti. Policija i dalje na terenu razmatra težinu nasilja u porodici i postavlja se u ulogu arbitra što je protivno zakonu.

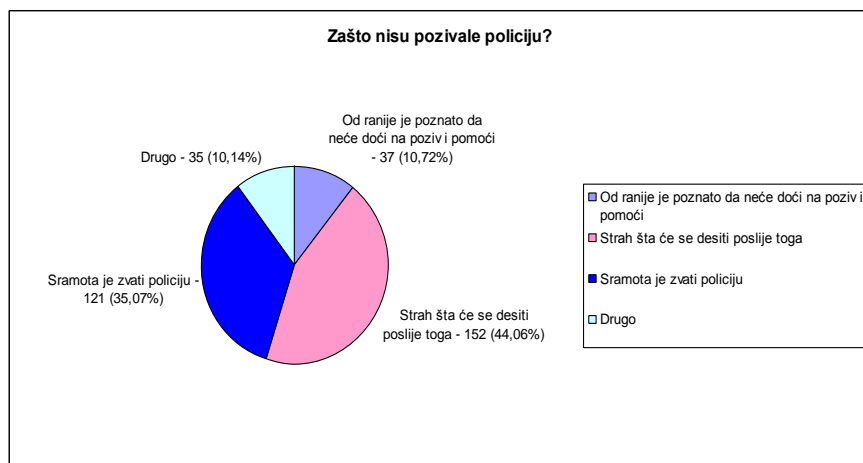
X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...godinama me muž tuče. Zvala sam policiju i oni dođu i razgovaraju s mužem a mene su pitali hoću li ga tužiti i rekli su da je tužba jako skupa i da je bolje da to ne radim nego da se pomirim sa njim.“

Uznemirujuće je i to da su se neke od žena suočile i sa rasističkim izjavama policajaca koji nasilje u porodici u Romskoj zajednici nazivaju „ciganskim poslom“ i drugim neprimjerenim stavovima i ponašanjima policije.

Ispitanica X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...ma prestala sam zvati policiju jer se to stalno dešava, i onda kada ih stalno zovemo oni znaju ko je pa nam kažu ma pusti ciganska posla.“

Tokom cijele ove ankete i terenskog rada žene koje govore o svojim iskustvima sa nasiljem u porodici u velikom broju slučajeva govore o sramoti i stidu koji je povezan sa odnosom žena i njihovim položajem unutar zajednice. Žene osjećaju stid i sramotu da javno govore o nasilju u kojem godinama žive. To jednim dijelom utiče i na razloge zašto se žene ne obraćaju institucijama, u ovom slučaju policiji. Tako, 35,07% žena nije pozivalo policiju jer „sramota je zvati policiju.“ Također, žene imaju loša iskustva sa policijom te 10,72% nije zvala policiju jer „od ranije je poznato da neće doći na poziv i pomoći.“ Žene se u najvećem broju slučajeva osjećaju nezaštićeno i čak 44,06% žena se ne obraća policiji zbog straha šta će se desiti

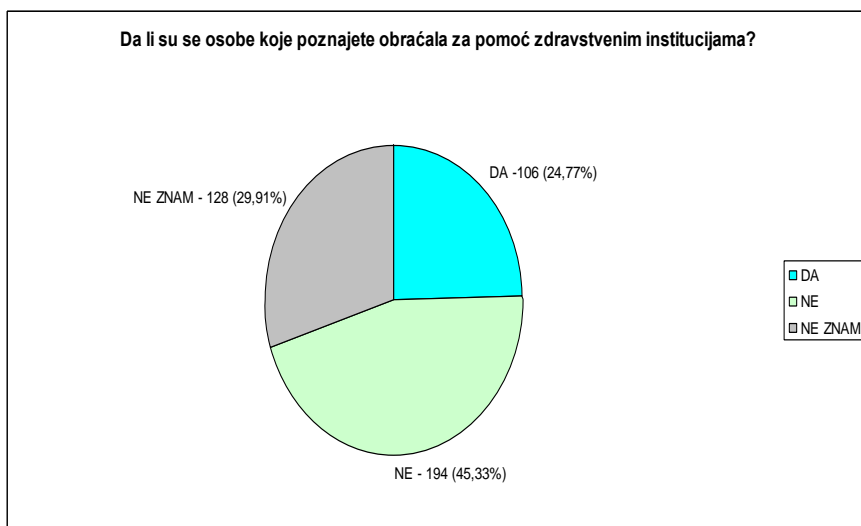
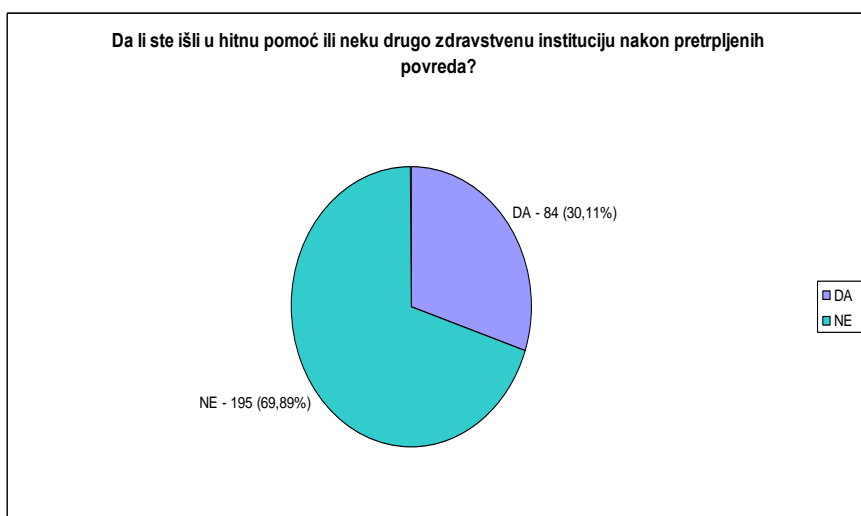
poslije. Žene nemaju osjećaja da će im se pomoći i zaštititi te radije šute i trpe sistematsko i kontinuirano nasilje kojem su izložene.

X.Y. iz jedne romske zajednice kaže:

„...moja rodica trpi teške batine od muža godinama. Šalje nju i djecu na ulicu da prose i ako ništa ne donesu ona se ne smije vratit kući. Zvala je i policiju ali oni nikad nisu došli da razgovaraju sa njenim mužem.“

Ove podatke treba staviti i u opštu sliku generalnog pristupa državnih institucija nasilju u porodici. Organizacije civilnog društva izvještavaju da „velika većina žena žrtava nasilja nema povjerenja u institucije sistema, zbog nemogućnosti ostvarivanja fizičke zaštite i nadzora od strane policije, nesenzibilisanog pristupa socijalnih radnika, sporosti u procesuiranju i rješavanju slučajeva od strane sudova, te učestalih i kontinuiranih prijetnji i zastrašivanja od strane nasilnika koji utiču na akumuliranje straha kod žena žrtava nasilja.“¹¹

ZDRAVSTVENE INSTITUCIJE

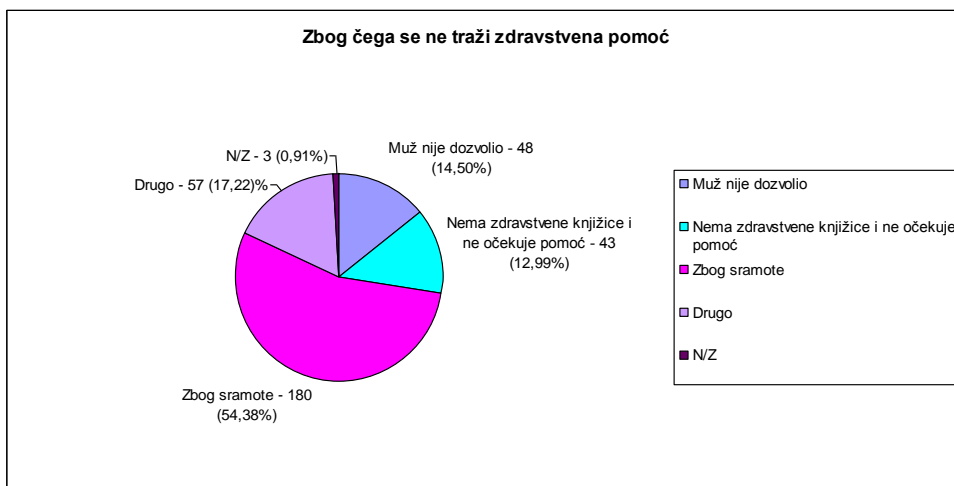

Veliki broj žena nije se obraćao zdravstvenim institucijama radi pretrpljenih povreda, njih 69,89%, dok 45,33% žena za koju znaju da je pretrpjela nasilje također se nije zbog povreda obraćalo hitnoj pomoći ili drugoj zdravstvenoj instituciji. Iako, naravno, svako nasilje u porodici nije povezano sa fizičkim povredama treba uzroke tražiti i u tome da 15,62%

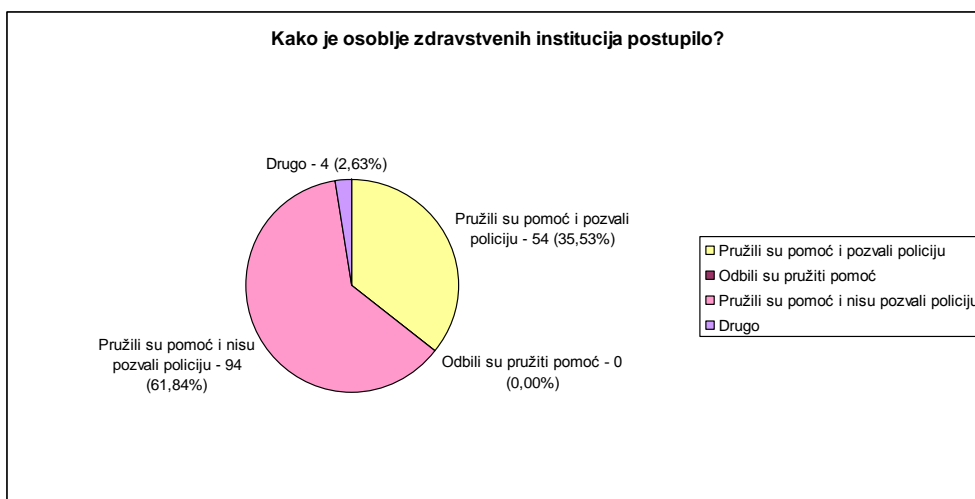
¹¹ Grupa nevladinih organizacija „Izveštaj u sjeni o primjeni Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama u BiH“ oktobar 2010;

ispitanica nema zdravstveno osiguranje te da su žene govorile i o svojim ranijim iskustvima sa nasiljem kada veći broj Roma nije zbog najrazličitijih razloga, nije bio obuhvaćen zdravstvenom zaštitom.

Također, žene su same govorile o razlozima zašto ne traže zdravstvenu pomoć. Tako, 12,99% žena nema zdravstvenu knjižicu i ne očekuje pomoć. Kao slijedeći razlog navode da im muž nije dozvolio da traže pomoć, njih 14,50%, odnosno navode druge razloge. U 17,22% slučajeva ispitanice ističu strah, neznanje, izolaciju i druge slične razloge zbog kojih se nisu obraćale za pomoć zdravstvenim institucijama. Ipak, presudan razlog je ponovo sramota koju osjećaju i često navode u anketi kao prepreku za traženje pomoći u slučajevima nasilja u porodici. Čak 54,38% ispitanica izjavljuje da nije tražila zdravstvenu pomoć zbog sramote.

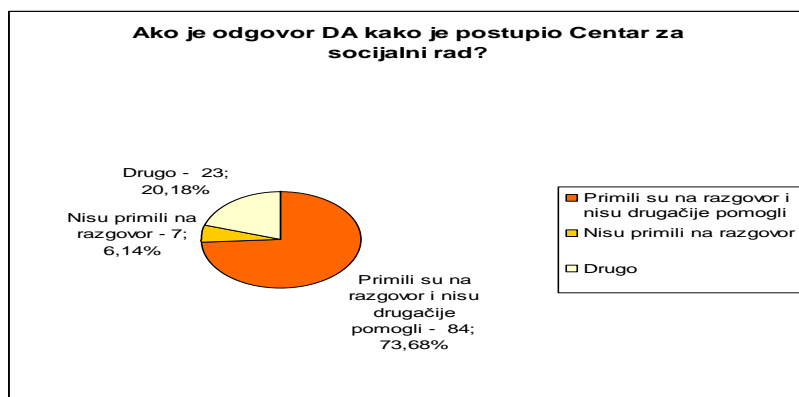
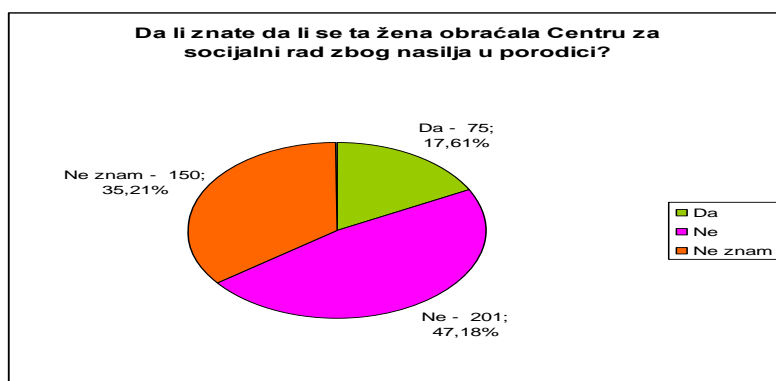
S druge strane, 30,11% ispitanica, odnosno, 24,77% žena za koju znaju da je pretrpila povrede u slučaju nasilja se obraćalo zdravstvenim institucijama. U daljim pitanjima ispitanice su govorile o svom iskustvu i postupanju osoblja zdravstvenih institucija.

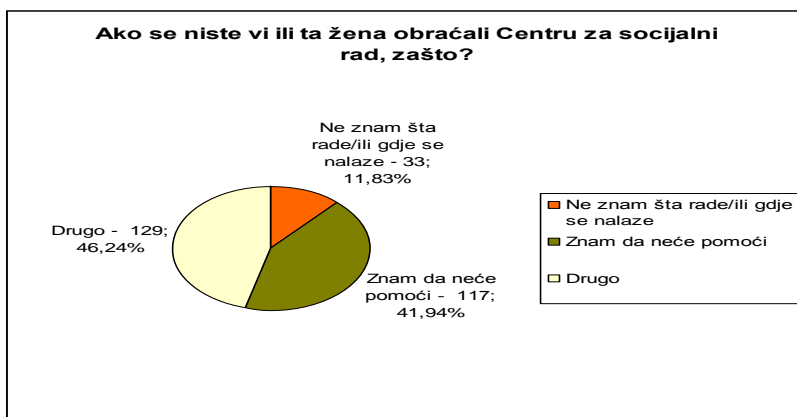

Veliko je ohrabrenje da u anketi nema niti jedan zabilježen slučaj da je zdravstvena institucija odbila pružiti pomoć. Također, u 35,53% slučajeva zdravstvene institucije su pružile pomoć ženi te su obavijestili policiju o slučaju nasilja. Ipak, i dalje visoki procenat od 61,84% ispitanica izjavljuje da im je pružena pomoć ali da zdravstvena institucija nije pozvala policiju.

Iako je prema zakonu zdravstvena institucija obavezna da o uočenom slučaju nasilja u porodici obavijesti policiju, ova anketa pokazuje da institucije i dalje ne postupaju prema svojim zakonskim obavezama. Uzroke, vjerovatno, treba tražiti jednim dijelom u nedostatku senzibiliziranosti zdravstvenog osoblja prema slučajevima nasilja u porodici kao i važnosti dokumentovanja povreda nastalih nasiljem za kasniji tok postupka. Također, nedostaje koordinirani odgovor svih institucija u slučajevima nasilja u porodici koji će uključivati i djelovanje zdravstvenih institucija, ali i u tome da same žene koje su pretrpjele nasilje izbjegavaju da o tome govore te da zatraže dalju pomoć institucija zbog straha, osjećaja nezaštićenosti, napuštenosti od porodice, zajednice i društva te sramote koju osjećaju.

CENTAR ZA SOCIJALNI RAD

Poglavlje koje se odnosi na postupanje Centra za socijalni rad (u daljem tekstu Centar), u slučajevima nasilja u porodici nad Romkinjama obuhvatalo je nekoliko ključnih pitanja. Polazno pitanje se odnosilo na traženje nekog vida pomoći Centra u slučaju pretrpljenog nasilja u porodici. Na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 609 Romkinja. Od toga je njih 12,48% odgovorilo potvrdno, 33,66% je odgovorilo da se nisu obraćale Centru za pomoć, a čak 53,86% nije željelo dati odgovor na ovo pitanje.

Naredno pitanje se odnosilo na obraćanje Centru žene za koju znaju da je lično pretrpila nasilje. Na ovo pitanje je odgovorilo ukupno 426 Romkinja. Od toga je njih 17,62% odgovorilo potvrdno, 47,18% je odgovorilo da se ta žena nije nikada obraćala Centru za pomoć u slučaju nasilja u porodici, a 35,21% je odgovorilo da ne zna ili joj nije poznato.

Ovi podaci pokazuju da se relativno mali broj žena obraća Centru za pomoć u slučajevima nasilja u porodici, i to samo njih 12,48% odnosno 17,62%. Zapravo najveći procenat ispitanica se nije nikada obraćao Centru za pomoć, njih 33,66% odnosno 47,18% ili pak nije željelo dati odgovor na ovo pitanje, 33,66%.

Razloge za ovako nizak procenat obraćanja Romkinja Centrima u slučajevima nasilja u porodici treba tražiti u nekoliko smjerova. Jedan dio su odgovori ispitanica na pitanje kakvo je bilo postupanje Centara u slučajevima kada su se ispitanice obraćale za pomoć ovoj instituciji. U ovom slučaju najveći broj žena čak 73,68% bio je primljen na razgovor ali im Centar nije na drugačiji način pomogao, dok 6,14% je odgovorilo da ih nisu primili niti na razgovor. Velik broj žena, njih 20,18%, navelo je „drugo“ kao odgovor. Tako na primjer u svojim komentarima ispitanice navode da su im zaposleni u Centru pomogli tako što su ih pokušali miriti sa mužem nasilnikom.

X.Y. iz jedne od romskih zajednica kaže:

„...išla sam sa majkom u Centar jer me je muž pretukao. Bila sam pred porodom i maloljetna. Jedan gospodin iz Centra je otišao sa nama u bolnicu gdje su mi pomogli a onda u sigurnu kuću. Tamo sam kratko ostala. Opet sam se morala vratiti mužu. Moji ga se boje. I sada je opet sve po starom. Više se nikom i ne obraćam za pomoć.“

Veoma je indikativan i visok procenat Romkinja, čak 53,68%, koje nisu uopšte željele odgovoriti na pitanje koje se odnosi na obraćanje Centru u slučajevima nasilja u porodici. Treba istaći da iako je svakoj ispitanici na početku intervjua garantovano da njihovi podaci i odgovori neće biti korišteni u bilo koje svrhe osim u svrhu ove ankete, da im je anonimnost zagarantovana te da njihovi odgovori neće biti prosljeđeni instiucijama, visok procenat žena nije želio da odgovori na ovo pitanje. Razloge treba tražiti u tome da veliki broj žena ostvaruje neko od prava i pomoći od koje preživljavaju putem Centra te da je strah od gubitka prava ponekad presudan za izbjegavanje odgovora o odnosu ove institucije prema slučajevima nasilja u porodici nad Romkinjama. Ovo također treba dovesti i u vezu sa

odgovorima na slijedeće pitanje zašto se nisu obraćale za pomoć u slučajevima nasilja u porodici Centrima.

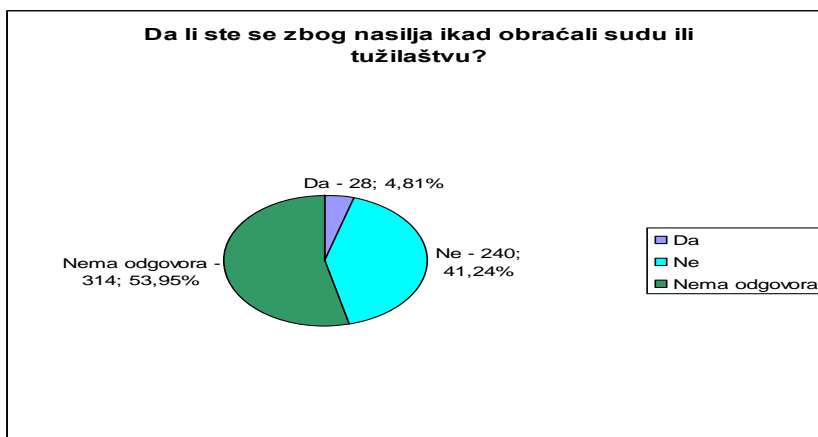
Na pitanje zašto se ne obraćaju Centru odgovorilo je ukupno 249 Romkinja. Od toga najveći procenat 46,24% je navelo „drugo“ kao odgovor. U komentarima na ovakav odgovor Romkinje su u najvećem broju rekly da se nisu obraćale Centru zbog straha da će njihov nasilni muž saznati da govore o nasilju koje trpe te da će se nasilje ponoviti. Kao slijedeći bitan razlog navodile su osjećaj sramote koje Romkinje često ističu u anketi kao jedan od najznačajnijih prepreka za traženje pomoći i zaštite. Žene smatraju da je nasilje koje trpe njihova lična sramota o kojoj ne treba pričati i o čemu drugi ne trebaju znati. U nekoliko ekstremnih slučajeva Romkinje su navele da se nisu obraćale nikome jer su zatvorene u kući i da im je zabranjeno kretanje bez odobrenja muža, da nisu htjele tražiti pomoć ili jednostavno zato jer „nije bilo prilike.“

Samo nešto manji broj ispitanica njih 41,94% je odgovorilo da se ne obraćaju Centru jer znaju da im oni neće pomoći, dok 11,83% kao razlog navodi da ne zna gdje se Centar nalazi. Ovakvi podaci ukazuju da i pored objektivnih razloga kao što su mali kapaciteti te veliki broj slučajeva koje dopijevaju u Centre, ipak rad ove institucije nije poznat niti odgovara na potrebe Romkinja žrtava nasilja u porodici. Nameće se zaključak da su Romkinje kroz svoja dosadašnja iskustva naučile da im nema pomoći niti zaštite od strane institucija te, prepuštene same sebi, i dalje samo pokušavaju preživjeti unutar nasilnog partnerstva i sredine na koju su osuđene.

X.Y. iz jedne od romskih zajednica kaže:

„...godinama trpim nasilje od muža i pred djecom. Išla sam u Centar da mi pomognu i oni su me primili ali mi nisu mogli pomoći nego su me savjetovali da idem u treću zemlju.“

SUD I TUŽILAŠTVO

Poglavlje koje se odnosi na postupanje sudova i tužilaštava u slučajevima nasilja u porodici nad Romkinjama obuhvatalo je nekoliko ključnih pitanja. Na pitanje da li su se obraćale direktno sudu ili tužilaštvu u slučaju nasilja nad njima odgovorile su ukupno 582 Romkinje. Od toga njih 4,81% je odgovorilo potvrdno, 41,24% je odgovorilo negativno i čak njih 53,95% nije željelo odgovoriti na ovo pitanje.

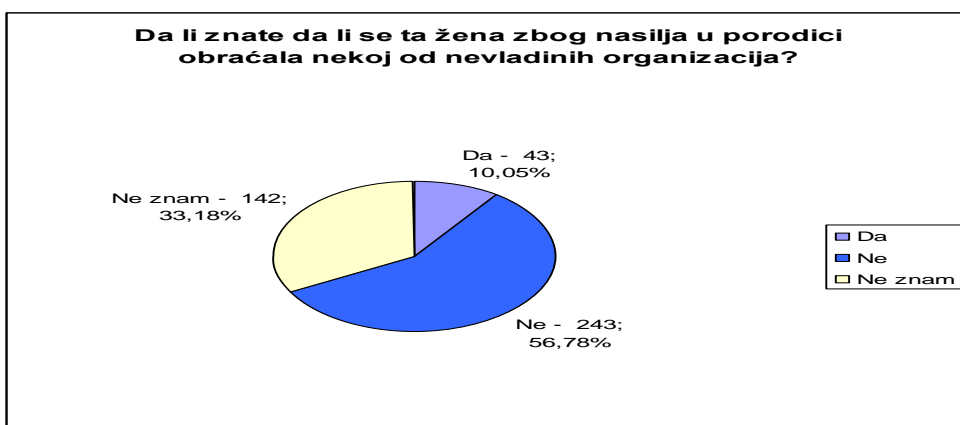
Na pitanje da li se žena za koju znaju da je pretrpila nasilje obraćala sudu ili tužilaštvu odgovorile su ukupno 424 Romkinje. Od toga je 8,96% odgovorilo potvrdno, 58,96% je odgovorilo negativno i 32,08% je odgovorilo da im to nije poznato.

Nizak procenat Romkinja koje su se obraćale sudovima ili tužilaštvima u slučaju nasilja u porodici može se smatrati i očekivanim, imajući u vidu visok procenat Romkinja bez osnovnog obrazovanja, njih čak 45,13% ili pak zaposlenja 81,18%. Bez obrazovanja i zaposlenja, nesigurne, opterećene strahom i stidom zbog nasilja koje godinama trpe, bez povjerenja u institucije koje su dužne da im pruže zaštitu, obraćanje sudovima ili tužilaštvima zbog nasilja u praksi se dešava veoma rijetko.

Iz zapažanja anketarki može se zaključiti da Romkinje zapravo i ne znaju koja je uloga sudova u slučajevima nasilja u porodici generalno, jer nemaju nikakva znanja o zakonskoj regulativi u ovoj oblasti, kao niti da je nasilje u porodici regulisano kao prekršajno odnosno krivično djelo. Iskustva im pokazuju da se nasilnici rijetko privode, u pravilu ne kažnjavaju te da im policija ne pruža pomoć i zaštitu od nasilnog muža. Tako je sasvim razumljivo da se Romkinje i ne obraćaju sudovima što se i potvrđuje kroz odgovore koje su davale prilikom navođenja razloga za obraćanje ili pak neobraćanje ovim specifičnim institucijama.

Tako na primjer u najvećem broju slučajeva ispitanice navode kao jedini razlog za obraćanje sudovima pokretanje postupka za razvod braka. U samo nekoliko slučajeva nasilnici su osuđeni zbog počinjenog nasilja i to u slučaju silovanja, ili nanošenja izrazito teških i po život opasnih tjelesnih povreda. Kao dodatne razloge za neobraćanje sudu ili tužilaštvu Romkinje su navodile u najvećem broju slučajeva strah od nasilnika, zatim osjećaj sramote zbog toga što trpe nasilje od muža ili nekog člana porodice. Nekoliko Romkinja je čak navelo da im je zabranjeno kretanje ili im je muž zabranio da se bilo kome obraćaju za pomoć. Također, kao razlog su navodile siromaštvo, jer kako su istakle nemaju novaca za advokate, i konačno zato što njima jednostavno nema pomoći.

NEVLADINE ORGANIZACIJE

Najveći broj ispitanica nije se nikad obraćao nevladinim organizacijama (NVO) za pomoć i podršku u slučaju nasilja u porodici. Od toga u kategoriji žena koje trpe nasilje čak 88,42% žena se nije obraćao NVOima, dok u kategoriji žena za koje znaju da trpe nasilje 56,78% žena se nije obraćao za pomoć i podršku.

Brojni su razlozi za ovo. Kao ključni razlog najveći broj žena izjavljuje da ne zna za NVOe, ko su i šta rade. Također, među razlozima opet u značajnoj mjeri preovladavaju stah i sramota, te slijede izjave: „sramota je to govoriti“, ili „strah me da će on saznati“ i sl. Strah da će nasilnik ponoviti nasilje kada sazna da je tražena pomoć preovladava i govori o tome da nemaju povjerenja da će biti zaštićene od bilo koga kada jednom izađu javno i zatraže pomoć. Također, osjećaj sramote i to prije svega vlastitog stida zbog toga što su žrtve nasilja ih sprječava da o nasilju javno govore, a pogotovo da traže pomoć.

Podaci govore i o tome da se žene osjećaju krajnje izolovanima i u beznadežnom položaju, jer su izložene dugotrajnom sistemskom nasilju te nemaju povjerenja da se stvari za njih ikada mogu promijeniti. Ponavlja se situacija u kojoj su umjesto nasilnika za nasilje osuđene žene koje nemaju drugog izlaza nego da šute i trpe. O tome svjedoče izjave kada govore o tome zašto nisu tražile pomoć: „nema nade“, „nema koristi“ ili „nemam povjerenja.“

Ipak jedan broj žena se za pomoć i podršku obraćao NVOima. Tako, 11,58% žena se direktno obraćao NVOima odnosno 10,05% žena za koje znaju da su pretrpile nasilje. U tim slučajevima žene su govorile o pozitivnim iskustvima te izjavljuju da su im ove organizacije na najrazličitije načine pomogle (smjestile u sigurnu kući, pružili savjet, pružili psihosocijalnu pomoć, i sl.). Ova anketa nije zabilježila niti jedan negativan slučaj ili negativne stavove prema NVOima u izjavama onih žena koje su se obraćale za pomoć NVOima.

Ovo govori da je potrebno uložiti mnogo više dodatnog napora na saradnji NVOa i Romkinja te angažirati se na radu u zajednici. Na taj način bi se mnoge romkinje osjećale sigurnije i slobodnije bi pristupale NVOima u potrazi za pomoći i podrškom.

PREPORUKE

Opšta preporuka

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u saradnji sa entitetskim ministarstvima zdravlja, obrazovanja, rada i socijalne politike, Agencijom i Centrima za ravnopravnost spolova kao i drugim relevantnim institucijama treba osigurati da se u nacionalne programe, akcione planove i sve druge politike kojima se tretira unaprijeđenje položaja Roma, nasilje nad ženama i rodna ravnopravnost ugrade specifične mjere koje će uvažavati položaj i potrebe Romkinja, sa posebnim ciljem zaštite ljudskih prava Romkinja. Naročito je potrebno utvrditi program obrazovanja i daljeg školovanja Romkinja i izraditi specifične programe za zapošljavanje i samozapošljavanje Romkinja.

Naročito treba utvrditi i osigurati finansijsku podršku za specifične programe edukacija za Romkinje o zakonima koji se odnose na ravnopravnost spolova, nasilje nad ženama, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, i druga prava, te ove edukacije provoditi u romskim zajednicama u saradnji sa romskim nevladinim organizacijama

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u saradnji sa Agencijom i Centrima za ravnopravnost spolova treba osigurati vođenje evidencije i statistika o prijavljenim slučajevima počinjenog nasilja nad Romkinjama, kao i drugih statistika neophodnih za utvrđivanje njihovog položaja u društvu i zajednici.

Nasilje nad Romkinjama

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice u saradnji sa entitetskim ministarstvima unutrašnjih poslova, pravde, rada i socijalne politike, zdravstva te Agencijom i Centrima za ravnopravnost spolova kao i drugim relevantnim institucijama moraju osigurati punu primjenu Zakona o zabrani nasilja u porodici i nasilja nad ženama u oba entiteta.

Naročito treba osigurati specifične i sveobuhvatne programe obuke za policiju, službenike Centara za socijalni rad, zdravstvenih institucija i organa pravosuđa u cilju adekvatnog obučavanja i senzibiliziranja za provođenje zakona i zaštite ljudskih prava Romkinja. Potrebno je uvezati sve aktere u zaštiti od nasilja u porodici te naročito uspostaviti koordiniran odgovor institucija kako bi se na adekvatan način bavili problemom nasilja u romskim porodicama i zajednicama.

Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima u sklopu Ministarstva sigurnosti BiH u saradnji sa drugim relevantnim institucijama i nevladinim organizacijama moraju poduzeti hitne mjere u cilju sprječavanja trgovine romskim djevojčicama u svrhu udaje ili ekonomske eksploatacije. Naročito, treba utvrditi i osigurati provođenje specifičnih mjera kojima će se romske djevojčice zaštititi od ranih i prisilnih brakova.

Policija

Entitetska ministarstva unutrašnjih poslova i pravde moraju osigurati striktno provođenje Zakona o zabrani nasilja u oba entiteta u dijelu koji se odnosi na postupanje policije, obaveznog dolaska na lice mjesta po pozivu, podnošenje i prosljeđivanje prijave na daljnje postupanje nadležnim institucijama u slučajevima nasilja u porodici.

4. Kakav je Vaš bračni status?

- a) Udata
  - b) Neudata
  - c) Vanbračna zajednica
  - d) Razvedena
  - e) Udovica
  - f) Drugo
-

5. Sa koliko godina ste se udali? _____

6. Kako je došlo do odluke da se udate za svog muža?

- a) svojom odlukom,
  - b) dogovor porodica,
  - c) prisilom od strane muža,
  - d) drugo _____
-

7. Koje osobe čine Vaše domaćinstvo ?
(djeca, muž, roditelji, svekar, svekrva, braća, sestre, drugo.)

---

8. Da li radite i gdje? _____

9. Da li neko u Vašoj porodici ostvaruje neki prihod?   DA   NE

10. Ako je odgovor DA ko i koju vrstu prihoda ostvaruje?
(*plata, penzija, socijalna pomoć, pomoć porodice, rad na crno, drugo.*)

---

11. Da li ste zdravstveno osigurani?   DA   NE

STAVOVI O NASILJU U PORODICI

12. Da li je za Vas nasilje ako Vas član porodice naziva pogrđnim imenima, dere se i razbija stvari po kući?

DA   NE   NE ZNAM

13. Da li je za Vas nasilje ako Vam neko od članova porodice prijete da će Vas istući i/ili ubiti?

DA   NE   NE ZNAM

14. Da li je za Vas nasilje ako Vas muž/momak prisiljava na seks kada Vi to nećete?

DA   NE   NE ZNAM

15. Da li je za Vas nasilje ako Vas član porodice tuče?

DA NE NE ZNAM

16. Da li je za Vas nasilje ako Vam muž ne dozvoljava raspolaganje novcem?

DA NE NE ZNAM

17. Da li je za Vas nasilje ako Vam član porodice ograničava/određuje kretanje?

DA NE NE ZNAM

18. Da li je za Vas nasilje ako Vam član porodice određuje kako ćete zarađivati?

DA NE NE ZNAM

PSIHOLOŠKO I EKONOMSKO NASILJE

19. Da li slobodno raspolazete kućnim novcem? DA NE

20. Da li ste slobodne da same odlučite kako ćete zarađivati? DA NE

21. Da li Vas vaš muž vrijeđa, ušutkuje, omalovažava? DA NE
(govori Vam ružne riječi, ne da Vam da govorite kad želite, govori Vam da ne vrijedite i sl.)

FIZIČKO NASILJE

22. Da li lično poznajete neku ženu koja je pretrpila ili trpi fizičko nasilje?

DA NE

23. Ako DA koju vrstu nasilja je trpila ili trpi sada:
(zaokružite jedan ili više od ponuđenih odgovora)

- a) Šamaranje
  - b) Gađanje predmetima
  - c) Guranje ili odgurivanje
  - d) Udaranje šakom ili nečim drugim
  - e) Šutiranje, vučenje, prebijanje
  - f) Davljenje ili namjerno nanošenje opekotina
  - g) Prijetnje i/ili korišćenje pištolja, noža ili drugog oružja
  - h) Drugo
(navedite) _____
-

24. Da li znate od koje osobe je trpila ili trpi nasilje?
(muž/vanbračni muž, bivši muž/momak, član porodice, drugo)

---

25. Da li znate je li tu vrstu nasilja pretrpila više od jedanput?

DA NE

1. Da li znate jesu li djeca bila prisutna za vrijeme ovog nasilja?

DA NE

2. Da li ste Vi trpili ili još trpите fizičko nasilje?

DA NE NEMA ODGOVORA

28. Ako je odgovor DA navedite od strane koga ste pretrpile ovo nasilje i koju vrstu nasilja?

---

29. Da li lično poznajete neku ženu za čiju je udaju porodica platila?

DA NE

SEKSUALNO NASILJE

30. Da li lično poznajete neku ženu koja je pretrpila seksualno nasilje od strane momka, muža, vanbračnog muža, bivšeg muža/momka/?

DA NE

31. Ako je odgovor DA zaokružite jedan ili više od ponuđenih odgovora:

- a) Prisiljene na seksualni odnos
- b) Pristale na seksualni odnos iz straha od muža
- c) Prisiljene na seksualni odnos na način koji ne odobrava ili ne želi
- d) Drugo _____

32. Da li lično poznajete neku ženu koja je pretrpila nasilje u toku trudnoće?

DA NE

33. Da li ste Vi nekad pretrpili neku vrstu seksualnog nasilja?

DA NE NEMA ODGOVORA

34. Ako je odgovor DA navedite od koga i koju vrstu nasilja ste trpili:

ODNOS INSTITUCIJA

AKO JE ISPITANICA ODGOVORILA DA JE LIČNO PRETRPILA NASILJE ONDA SE POSTAVLJA PRVO PONUĐENO PITANJE

AKO JE ISPITANICA ODGOVARALA DA LIČNO POZNAJE NEKU DRUGU ŽENU KOJA JE PRETRPILA NASILJE ONDA SE POSTAVLJA DRUGO PONUĐENO PITANJE

35. Da li ste zbog nekog od gore navedenog nasilja pozivali policiju?

DA NE NEMA ODGOVORA

35.a Da li je žena koju lično poznajete zbog gore navedenog nasilja pozivala policiju?

DA NE NE ZNAM

36. Ako je odgovor na DA kakvo je bilo postupanje policije?

- a) Veoma dobro (pružena zaštita)
  - b) Loše (razgovarali su samo sa nasilnikom ili drugim članom porodice i otišli)
  - c) Nisu ni došli na poziv
  - d) Drugo _____
-
-

37. Ako je odgovor NE zašto?

- a) Od ranije je poznato da neće doći na poziv i pomoći
  - b) Strah šta će se desiti poslije toga
  - c) Sramota je zvati policiju
  - d) Drugo _____
-
-

38. Da li ste išli u hitnu pomoć ili neku drugu zdravstvenu ustanovu nakon pretrpljenih povreda?

DA NE NEMA ODGOVORA

38.a Da li znate je li ta žena išla u hitnu pomoć ili neku drugu zdravstvenu ustanovu nakon pretrpljenih povreda?

DA NE NE ZNAM

39. Ako je odgovor DA kako je osoblje hitne ili zdravstvene ustanove postupilo?

- a) Pružili su pomoć i pozvali policiju
  - b) Odbili su pružiti pomoć
  - c) Pružili su pomoć i nisu pozvali policiju
  - d) Drugo _____
-
-

40. Ako je Vaš odgovor NE zbog čega niste Vi ili ta žena tražila zdravstvenu pomoć?

- a) Muž nije dozvolio
  - b) Nema zdravstvene knjižice i ne očekuje pomoć
  - c) Zbog sramote
  - d) Drugo _____
-
-

41. Da li ste se ikada obraćali Centru za socijalni rad zbog nasilja u porodici?

DA NE NEMA ODGOVORA

41.a. Da li znate da li se ta žena obraćala Centru za socijalni rad zbog nasilja u porodici?

DA NE NE ZNAM

42. Ako je odgovor DA kako je postupio Centar za socijalni rad?

- a) Primili su na razgovor i nisu drugačije pomogli
- b) Nisu primili na razgovor
- c) Drugo _____

43. Ako se niste Vi ili ta žena obraćali Centru za socijalni rad, zašto?

- a) Ne znam šta rade i/ili gdje se nalaze
- b) Znam da neće pomoći
- c) Drugo _____

44. Da li ste se ikada zbog nasilja u porodici obraćali sudu ili tužilaštvu?

DA NE NEMA ODGOVORA

44.a. Da li znate da li se ta žena obraćala zbog nasilja u porodici sudu ili tužilaštvu?

DA NE NE ZNAM

45. Ako je odgovor DA kakav je bio njihov odgovor?

---

46. Ako je odgovor NE zašto?

---

47. Da li ste se ikada zbog nasilja u porodici obraćali nekoj od nevladinih organizacija?

DA NE

47.a. Da li znate da li se ta žena zbog nasilja u porodici obraćala nekoj od nevladinih organizacija?

DA NE NE ZNAM

48. Ako je odgovor DA kakav je bio odgovor?

---

49. Ako je odgovor NE, zašto?

Komentar/zapažanje anketarke:

ANEKS II
Spisak Romskih nevladinih organizacija koje su učestvovalе u provođenju ankete i imena Romkinja liderica (anketarki)

1. Ahmetović Šaha, Udruženje Roma „Veseli brijeg“, Banja Luka
Tel: 065/432-645
E mail: saha.ahmetovic@yahoo.com
2. Bajramović Indira, Udruženje „Bolja budućnost“, Tuzla
Tel: 035/286-441; mob: 061/739-740
E mail: uzbb@hotmail.com
3. Bešić Sanela, Kali Sara/RIC, Sarajevo
Tel: 033 236-910
E mail: sanelabesic@yahoo.com
4. Fafulić Razija (Goca), Udruženje „Centar za majke Nada,“ Kakanj
Tel: 061/869-823
E mail: gocafaf@yahoo.com
5. Hakić Jasmina, Romska Suza, Srebrenica
Tel: 061/392-289
E mail: jhagic@hotmail.com
6. Halilović Melina, Udruženje „Budi mi prijatelj,“ Visoko
Tel: 061/994-077
Email: melina_halilovic@yahoo.com
7. Jašarević Aida, Udruženje „Romano Centro,“ Zenica
Tel: 061/403-744
E mail: romskicentar@gmail.com
8. Mirković Snježana, Udruženje Roma Opštine Prnjavor, Prnjavor
Tel: 065/275-719
E mail: msd1997@hotmail.com
9. Musić Naima, Udruženje „Centar za majke Utjeha,“ Zenica
Tel: 066/158-362
E mail: centarzamajkeUTJEHA@yahoo.com
10. Osmanović Hatka, Udruženje „Centar za majke Palma,“ Vitez
Tel: 063/684-324
E mail: centarzamajkepalma@yahoo.com
11. Ramić Amila, Udruženje „Centar za majke Nada,“ Kakanj
Tel: 062/853-899
E mail: amila020@gmail.com
12. Tahirović Alena, Udruženje Roma „Ponjir,“ Ključ
Tel: 065/082-355

E mail: alena-bosna@hotmail.com

ANEKS III
Spisak nevladinih organizacija koje čine mrežu podrške
za borbu protiv nasilja u porodici nad Romkinjama

1. Bolja budućnost (Tuzla),
2. Budi mi prijatelj (Visoko).
3. Budućnost (Modriča),
4. Centar za majke Utjeha (Zenica),
5. Centar za majke Palma (Vitez),
6. Centar za majke Nada (Kakanj
7. Centar za pravnu pomoć ženama (Zenica),
8. CARE International u BiH (Sarajevo),
9. Fondacija lokalne demokratije (Sarajevo),
10. Helsinški komitet za ljudska prava u BiH (Sarajevo),
11. ICVA (Sarajevo).
12. Infoteka (Zenica),
13. Kali Sara (Sarajevo),
14. Ponjir (Ključ),
15. Prava za sve (Sarajevo),
16. Romska suza (Srebrenica),
17. Romano Centro (Zenica),
18. Udruženje Roma opštine Prnjavor (Prnjavor),
19. Udružene žene (Banja Luka),
20. Veseli brijeg (Banja Luka),
21. Vive žene (Tuzla),
22. Zemlja djece (Tuzla),
23. Žena BiH (Mostar), i
24. Žene ženama (Sarajevo),